

Het jaar 1567

6 januari 1567 – Keuren Draperie – SAP 470

Is gheordonneert bij de voornoemde wetten ende raeden dat **Debacker** als clercq van de opperloye ontfanghen sal van elcke certificatie die hij vutgheeft van het vutleveringhe van twee halfvekens doucken de maend volghende t'voorgaende artikel de somme van een schelle parisis zonder meer
Actum de vj in lauwe 1566

*In Poperinge probeert men verder orde op zaken te stellen. Naast de 'wetten en raden' – 22 man sterk, worden nu ook nog 22 mannen verkozen als 'hoofdmannen' over al de inwoners van Poperinge. Deze 22 mannen moeten eerder gezien worden als hoofdmannen van de 'wacht', verdeeld over de verschillende hoeken van Poperinge.
Daarnaast nam men het besluit over om Jan Denys te proberen gevangen te nemen.*

10 januari 1567 – **Wake Jan Denys** – SAP 467 - Resoluties A - Folio 128 - 129

Den heere, wetten ende raden verkoren hebbende **22 notable mannen** van de ghemeente, hebben ghezamenlyck onder ander gheresolveert ende ghesloten, volghende den laste van provisie, by de ghedeputeerde van zyne excellentie overghebracht, dat de voornoemde 22 mannen boven 22 personen van collegien van wetten ende raden zullen gheconstitueerd ende ghehouden zyn als hooftmannen over alle d'inwoners deser stede, hebbende yeghelick onder hen 12 gedenommeerde personen zo ooc voortan de nachtwake te doene als ooc de stede te verzekeren ende te bewaren jeghens uproere ende andere inconventienten ende omme te vulcommen ende effectueren 't inhouden van de placaeete van zyne majesteyt jeghens alle seditieuse ende rebellen, metsgaeters ooc te vulcommen het zonderlinghe last van zyne excellentie by zyne besloten brief ven in date van **7 lauwe** ende aen de voornoemde gedeputeerde mondelinghe ghedaen van te vanghen, apprehenderen ende punieren eenen **Jan Denys**, hem vervoordert hebbende, zonder eenighe bestelbriefven knechten van oorloghe aan te scrivene, metsgaders ooc de zelve knechten ende andere hen ghevonden hebbende in de verghaderinghen omtrent **Doornike** alreede ghebroken ende ghedissipeert. Belovende int voorzeide malcanderen by te staene met lyfve ende goede ende te communiceren onder anderen al dat die aengaende de stede prejudiciable zynde, eenyeghelick zoude connen vernomen hebben ende voorts al te doene volghens de accordantie onderlinghe ghemaect by zyne excellentie. Ten welcken fyne denominatie van de voornoemde personen ghedaen wordt ende gheordonneert te publiceren ende doen onderhouden.
Actum den 10 lauwe 1266

Het bleef onrustig in de streek.

Op den 8 dach van Lauwe, - zo schrijft Van Herminghem – 's nachts, ontrent den 9 uren, zoo trocken die helft van het vendel van Monsieur de Vale naer Elverdinghen om eenighen daer te haelen, maer die van de prochie die schooten naer henlieden, maer moesten lopen ende ginghen naer de kercke ende clopten de clocke.

Een deel van de Geusen liepen naar de kerk, maar liepen langs achter weer weg. 10 man trok in de toren maer hielden 't niet zeer langhe, maer schooten een soldaet dat hy niet langhe daer naer en leefde.

Er werden 7 man gevangen genomen.

Ende de soldaten liepen in veele huusen ende naemen vele zaken, want die lieden waeren al wech gheloopen ende quamen met die ghevanghen naer die stede.

De dag daarna trok het vendel naar Nieuwkerke en Niepkerke. In Nieuwkerke was er weer een gewapend treffen, waarbij verschillende Nieuwkerkenaren gewond werden.

In Poperinge hernam men het besluit van de inrichting van de wacht, deze keer niet alleen een nachtwacht, maar ook over dag werd er gepatrouilleerd.

12 lauwe 1567 – Nacht ende dagwachte – SAP 467 Resoluties A – Folio 129

Omme de ghemeene inwoonders dezer stede te bewaeren ende verzekeren jeghens alle uproere, seditie ende inconvenientien, zo by nachte als by daghe zoude moghen voortghesteld zyn, ende dezelve vryelick te moghen onderzoeken, aantasten ende punieren, naervolghende de placacet van zyne majesteyt ende laste van zyne excellentie, insgelycke ooc omme te soulagieren eenighe schamele huuslieden die te wake nyet vachieren en connen, zonder achterdeel van hun handtwercke –

so hebben de heere, wetten ende raeden, met advyse ende bewilliginghe van notable mannen van 't gemeente gheconcipeert ende verkosen 44 mannen danof de 22 syn van 't collegien van wetten ende raden ende d'andere notabelen inwonende mannen deser stede.

Statuerende ende ordonnerende dat voortan van de zelve 44 mannen, alle nachte, vier tsamen, hemlieden ter wachte presenteren zullen als hoofdmannen, hebben yeghelyck onder hem 12 personen die hem toegheschickt zyn ende hiervoren ghedenommeerd werden.

Lastende ende bevelende een yeghelyck van dien onder zyn hoofman te commen met souffisanten gheweire, dies vermaent zynde - zo ten toure van nachtwake als in alle andere nootzakelyckheden ende affairen – omme de zelve by te staene ende te doene dies hy versocht werd van zelve zyne hooftmannen ende voorts hen te regulieren aner tinhoudenvan artikel den 16 december lestleden up tstick ghepubliciert.

Ordonnerende dat eenyeghelyck die gheenen eed ghedaen heeft in den concordate onderlinghe by der auctoriteyt van zyne excellentie ghemaect, eed doen zal in handen van zynen hoofdman, hem by te blyven ende zyn rot off ghelet te houden, zonder hem in noode te laten off onghheoorzaam te zyne op peyne van ghestrafft te zyne met voorseyde boeten.

Is inghelickx gheordonneert dat nyemant hem en vervoordere t'ontyde, na het schauwen van de wachte, achter straete te ghaen zonder lichte, up straffe van in de vanghenisse gheleyt te zyne ende de boete van 20 s.p.

Item is een yeghelick ghelast ende gheboden in ghevalle van eenighe beroerte by nachte, ende dat den hoofdman van wake tzelve begheirde, te hanghen kerslicht voor zynen huuse up de boete van 20 s.p.

Ghepubliceert den 12 januari 1567

Uit de volgende akte blijkt duidelijk dat de invoering van de wacht en de opsporing van Jan Denys gebeurde met het akkoord van de Calvinistische consistorie. Deze 'ouderlingen' stellen ook dat zij niet verantwoordelijk zijn voor de 'beroerten' die in de stad plaats gevonden hebben. Ze distanciëren zich dus van de beeldenstorm.

28 januari 1567 – Wapens ingevraagd – SAP 467 - folio 129 verso - 130

Den 28 in Lauwe, de heere ende wet overzien hebbende zeker besloten briefven van zyne excellencie, uut Bethune ghezonden, metsgaders daertoe zeker ordonnantie van 't overbrighen van alle soorte van gheweire in 's heerens handen, ghedateerd van den 27 der zelve maend, hebben dezelve ghecommuniceerd metten raeden ende een deel van den gecoren notable mannen ter wachte, ende onderhoudinghe van de ghemeen ruste deser stede, volghens zeker concept danoff ghemaect in date van IX deser maends, omme daernaer dezelve ordonnance by wete van een yeder te publiceren tot vulcomminghe van diere.

De welcke ordonnance de voornoemde mannen ghehoord hebbende ende lettende up zeker clausule int voorhoofd der zelve ghespecifieerd, waarby gheseyt is dat wel te presumeren is, dat de voorgheenoemde ende vermelde nieuwigheyd niet soude ghebeurt zyn sonder consentement ende participatie van die van **de nieuwe religie**, hebbende verclaerst ende verzocht gheteekent 't hebben **dat zy** soo verre hemlieden aengaet, **hen niet konnen beschuldighen van de beroerten** die daer zouden moghen binnen deser stede ghebeurd syn, **als noch raed, nochte daet daertoe ghegheven t'hebben**, verzouckende overzulckx als tander tyden daeroff ghehouden te syne voor ghe-excuseerd.

Welck verclaeren de voornoemde burghemeester, schepenen ende raeden, hebben den voornoemde mannen gheconstitueert gheteekent ter fyne tot heurlieden excuse.

Actum ten daeghe als vooren

Ende zo verre annegaet het laetste vertoogh van de voornoemde mannen, aenroepende dat zy behoorden exempte te syne van over te bringhen heurlieden wapenen, volghens dien dat by de voornoemde ordonnancie gheexempteerd zyn die gecoren syn omme de heere ende wet by te staene ende den ghemeente te helpen bewaren ende conserveren in goede eendrachtigheyd ende ruste

Burghemeesters ende schepenen ende raden hebben verclaerst dat zy niet en verstaen dat sylieden danoff exemptie zouden connen pretenderen volghens den teneure van de zelve ordonnancie,

ghemerct dat sy gheen speciaelen eed ter stedewaert ghedaen hebben.

Ordonneren dienvolghens dat voortan dordinaire waeke van de stede onderhouden syn zoude, onder tregiment van twee hooftmannen, alleene wyzende van den collegien van de wetten en raden, blyvende de voornoemde mannen in zulcken laste van te waecken ende den hooftmannen ghehoorzaemheyt te betooghen als andere heurlieden medeingheszetene dezer stede

Actum ut supra – 28 lauwe 1567

Pladijs schrijft dat er in Ieper ongeveer hetzelfde gebeurde, maar op bevel van de Graaf van Egmond.

Tot Yper kwam den grave van Egmont in persoone, den 29 january en liet een gebod uytgaen binnen de stad dat alle de poorters hunne wapens souden opbrengen, te weten; bussen, pistolen, pyken, hellebarden, arsen en dierghelyke wapens, gereserveerd degens en rapieren, poignaerden (*messen*) en sprinkstokken (*polsstokken*), die sy mogten behouden.

De seven kasselleryen moesten van gelyke al hare wapens indragen in hun stadhuis.

Dit gedaen zynde, heeft den grave ontboden de gemeenten van de nieuwe religie tot Yper, die van Belle en Belle-ambagt, Kassel en kassel-ambagt, Bergen en Bergen-ambagt, Veurne en Veurne-ambagt, 't Vrye-ambagt, Hondschote en voorts uyt alle andere gmeenten 10 of 12 mannen, gedeputeerde van de nieuwe religie en heeft begeirt tot Sint Jansdag naestkomende.

De nieuwgesinde vraegden tyd om met hun gemeente te spreken over die begeerte, aengezien die van Armentiers, Belle en Belle-ambagt, Kassel en Kassel-ambagt, Bergen en bergen-ambagt, Veurne en Veurne-ambacht, eenigelyk in 't besonder by den Grave plaetse verleent ende geconsenteerd was, om daer **eenen tempel** te mogen bouwen om die van de nieuwe religie te prediken het evangelie naer hun maniere.

Met malkanderen geadviseerd hebbende, hebben sommige geconsenteerd, maer andere wilden resisteeren, dog uyt vrees, indien sy de predication niet lieten, dat men hun ten dien eynde garnisoen soude beschikken, zoo hebben sy die opgeschort en van elk gemeente hebben 5 of 6 hun handteeken gegeven, beloovende de predicatie te laeten.

Jan Denys, capitein van het geusch krygsvolk van dit geweste, dede gedeurende desen winter, in Veurne-ambagt zeer den oorloge aen de geestelyke persoonen en goede katholyken; hy liep van prochie tot prochie en bedwong hun met pynigen en geweld om geld te geven en beroofde hun huysen van alwat hy daer in vond. 'T Gonne hy aen syne soldaten was toelatende voor hun onderhoud, waerom alle de straetschenders en vreemd volk sig onder hem begaven omdat sy overal grooten buyt vonden.

Volgens de eigen verklaring van Jan Denys zat hij op dat ogenblik in Antwerpen en daar kwam de oorlog hem opzoeken.

Na veel briefwisseling met de magistraat, kwam Egmond weer naar Ieper op **29 Januari 1567** en verbleef er tot den 3 februari. Van deze plechtige intrede geeft van **Herningham** een uitvoerige beschrijving.

'Op den zelve dach ontrent den drie uren en half zoo waeren alle de soldaten vergadert elck onder zyn capyteyn wel op gherustich om den grave Egmont in te gaen haelen, want hy quam van **Ermentiers**, - *Armentiers* - ende alle de vendelen waeren ter Zuudstrate, ende Carlo met alle zyn volck was buuter poorte, daer naer Vales volck in die poorte ende alzo voort, ende ontrent den iiij. – 4 - uren zoo quam den grave wel met hondert en vichtig perden meest alle lichte perden alle int incaernaert ghegreint wel voorzien van langhe roeren ende meest alle noch twee ofte drie pystoletten, ende in ghecommen zynde zoo was die grave ghelogiert in de Montstrate daer hy ghewone was te logierene ende alle die roo rocken quamen ter maert ende hemliedder forrier gaf hemlieden huerliedder bijlletten ende elck trock naer zyn logyst ende Carlo quam ter maert ende die Vlaminghen ende Berry elck op zy zelve ende maecten de slecke zeer triomphant.

Egmond onderhandelde met de Hervormden. Hij wilde de preeken binnen het schependom van Ieper geschorst zien tot Sint-Jansmis. Op 30 Januari ontving hij 'veele ghedipiteerde – gedeputeerde - van buuten' en **bisschop Rythovius** ging bij hem noenmalen.

Op vrijdag 31 Januari ging Egmond weer naar Sint-Maartens, woonde er het sermoen van den bisschop bij, en daarna hoorde hij misse. In deze weken predikte de bisschop niet alleen 's zondags, maar elke woensdag en vrijdag. Dezelfde dag liet Egmond het verbod van wapens te dragen afkondigen, tot groote ontsteltenis der Hervormden: '...ende die guesen liepen zeer te gadere en vergaerden in huerlieder temple - op het Magdalenakerkhof - ende een yeghelyck drouch zyn ghewerre, alzoo dat een gruu was om zien als al by een was'.

Den zondag **2 februari**, O.L. Vrouw Lichtmis, ging Egmond met al de edelen van zijn gevolg naar Sint-Maartens, en woonde er het sermoen van de bisschop en de mis bij. Tegen den wil van Egmond in en tot verbazing der Katholieken predikten de Hervormden in hun tempel, doch zij durfden niet doopen.

's Anderendaags overhandigden de Katholieken een vertoogschrift aan Egmond, om hem te verzoeken het preeken der Hervormden metterdaad te beletten. De graaf beloofde hun naar de middelen daartoe te zullen uitzien. 's Middags op 3 februari 1567 vertrok hij naar Roeselare.

'... ende men sloucht trompet om den grave te gaen vertrecken ende alle die roo rock

vergaarden op die maert ende verbeiden den grave ende ontrent den 12 uren zoo quam den grave te voet ende ghinck tot myn heere van Hollebekes in de Zuut strate ende zadt daer op zyn pert ende reet alzoo over de maert naer die Toorepoorte ende alle die peerde volgden hem... ende de grave trock naer Rouselaere'.

Het preken op het Magdalenakerkhof was uit, de Hervormden kwamen nog wel in de schuur bijeen om psalmen te zingen, doch er werd niet meer gepredikt.

In **Poperinge** werd het verbod op het dragen van 'geweere' hernieuwd, en uit deze akte leren we ook dat er sedert 1 februari 1567 soldaten gelegerd werden in de stad onder leiding van hun kapitein Valentin de Pardieu, heer de La Motte.

Valentin de Pardieu, heer van Ekelsbeke

2 februari 1567 – Gheweire – SAP 467

2 sporcle 1566 - Is by den heere ende wet deser stede verboden ende gheinterdiceert dat hem nyemant, wye hy sy, en vervoordere te gaen ende wandelen achter de straeten deser stede naer 't verlaeten van het wingeroen **met eenige gheweire ende zonder kerslicht** up verbeurte van de zelde gheweire ende correctie arbitraire
Actum 2^{den} sporcle

Is insghelicx verboden ende gheinterdiceert wel expresselyck dat nyemant, van wat conditie **off religie** hy sy, hem vervoordere eenighe overwille off injurie te segghen off te doene an eenighe van de cryghslieden **alhier in ghistere overghecommen** ende binnen der stede ghefourniert, up straffelyck ghecorrigeert te syne.

Nemmer ooc; indien eenighe van de zelve cryghslieden yemant, inwoner binnen der stede, onghelyck ende in woorden off wercken hem niet in vrede houdende met synen huusmeestere, dat den gheinjurieerde tzelve den heere ende wet te kennen gheve, men sal daerinne zo voorsien by den heere van **La Motte**, heurlieden capiteyn, dat ghenough werd omme een yeghelyck te contenteren ende pays ende ruste onder de ghemeente te onderhouden ende conserveren.

Actum ut supra.

3 februari 1567 – Krijgslieden in Poperinge – SAP 467 - Resoluties A – folio 130 – 131

Den 3de sporcle, de heere, wetten ende raden, vergadert synde in de camere, is aldaer by den pensionnaris, van wegghen den heere ende de beyde de burghmeesters, dewelcke up tbescriven van zynder excellentie, den lesten lauwe, hemlieden als ghedeputeerden t'Yper ghevonden hadden met vyf of ses vanden ghecommitteerde **by die van de nieuwe religie**, omme 't anhooren zulcx als dezelve zyne excellencie zoude believen te proponeren, rapport ghedaen hoe de voornoemde ghedeputeerde vande stede wegghen, naer dat zy by zyner excellencie ghevraagd zyn gheweest van den gouvernemente van de stede ende zonderlinghe of die van de nieuwe religie boven heuren predication eenighe exercitien van dezelve religie deden ende voort consistorie hielden ende collectie ghedaen hadden, grootelicx misnoegt gheweest hebben dat sy dezelve exercitien toeghelaeten hadden, niet jeghenstaende de voornoemde ghedeputeerde verclaerst hebben dat zy gheen briefven van interdictie van dien ontfanghen hadden ende dat dezelve exercitien

van den beghinne af gheweest waren in alle circumvoisine steden ende plaetsen, verclaersende zyne excellencie dat zy van de zelve exercitien niet en wilde meer gheuseert hebben ende begheirende dat de voornoemde ghedeputeerde by dien van der nieuwe religie zo veel doen zouden waert moghelick als dat zy souden vrywillig afstaen van breeder predication te doene, totter tyt toe dat daer inne andersins by een generaele remedie zoude voorsien worden, willende ten dien einde hemlieden vertooght hebben het exempel ende voorboet van die van Merreghem, die daer inne zyne excellencie ghelieft hadden tzelve vanzels ghepresenteert hebben by requeste tachterlaten ende bovendien de groote inconcentien, die andersins dannof stonden te geschieden, dewelcke allesints tzelve begeert ghelaten hebben, off dies niet zoude, tzelve fortse weiren ende zo wreken by den ghendarmerye van Spaignen, die alreede up voet is, dat by dien niet alleene den gheheelen gemeente van der stede, maer ooc het gheheel land in perikele zoude commen van gheruïneerd ende ghesubverteert te syne, met meer andere redenen ter zelve zake dienende.

Vertooghen het voorts hoe dat de zelve van der religie daeruppe hebben ghedaen verantwoorden zyne excellencie, **hoe dat sy ghereed waren zyne excellencie te obedieren** in

alles dat dezelve zoude believe te ghebieden, nemaer omme zooveele te presenteren, als die van Merreghem, ghedaen hadden, als omme te desisteren van de voornoemde heurlieden predication,

dat sy als stiptelick ghecommitteerde van weggen alle die van de religie alleenlyck omme tanhooren de propositie van zyne excellentie ende danof rapport te doene, dus gheen last en hadden ende overzulcx niet en zouden connen tgheheel ghemeente van die van de religie daer inne verbynden, begheerden daer omme ootmoedelick dat zyne excellentie heurlieden zoude believen delay te gheven tot des andere daeghs, omme tzelve heurlieden resolutie,

hopende in de verhandelinghe van dien zo vele te doene als hemlieden moghelick werd, om een yeghelick t'induceeren te wille condescenderen ter begheirte van den voornoemde zyne excellentie.

Dewelck de voornoemde zyne excellentie ghehoord hebbende, zonder vele andere woorden, niet jeghenstaende het supplieren ende voorbidden van de voornoemde ghedeputeerde van der wet weghe,

heft terstond, in presentie van dezelve ghedeputeerde, zynen secretaris last ghegheven te beschryven **den capiteyn Salve, ligghende te Belle, dat hy hem met zyner bende des anderen dargs, zonder langer vertreck, zoude commen fourieren binnen dezer stede,** omme aldaer den Magistraet t'assisteren int ghene dat concerneren zoude t'faict van justicie ende de ghemeen ruste,

zo deselve zyne excellentie, den heere ende de wet beschreven heeft, by zekere briefve, in date van denzelven daghe ende 't senderdaghs de 1ste deser maents overghebrocht by den fourier van den kapiteyn Van Motte.

Daertoe doende de voornoemde pensionnaris, dat zo met hem de burghemeesters deser stede, den 2de sporcle hemlieden ghevonden hadden by den voornoemden capiteyne omme t'onderhooren of die van de stede ooc zouden ghehouden syn heurlieden ghefourierde soldaeten t'allimenteerende ende van montcost te onderhouden,

dies hy hemlieden verclaerst hadde dat zo d'intentie was, volghens ooc tgheene dat hy des gheen weigheringhe te Belle gehad hadde,

zy van zelve verstaen hebben dat hy ghereed zyn zoude terstont te vertrecken, mette de voornoemde syne bende, zo verre de voornoemde van de religie hemlieden voughen wilden, omme de voornoemde zyne excellentie, in dies voorzeit is, te geliefven,

waarmede die van de stede zouden moghen ontgaen groote excessieve costen ende die van de nieuwe religie eviteren d'indignatie van zyne excellentie ende andere groote perikelen ende lasten die andersins stonden hemlieden over te commen.

Omme in al welcke te voorziene ende te verhoeden alle tweedracht ende onruste, die tusschen den ghemeente van de stede, in toecomenden tyde apparent is te gheschieden, ter oorzaecke van de voornoemde soldaeten ende vele andere inconvenienten up de voorseyde zaeke loopende,

hebben de voornoemde heeren, wetten ende raden van advyse gheweest, zulckx als boven verhaeld is, te doen verclaersen met alderneerstigheyd de notabelste personen van die van de nieuwe religie

ende van hemlieden te requireren uut heurlieden officie,

welcken dat zy anne mercken het incumberende last upter stede ende erbaermende zo up hemlieden als heurlieden mede inghesetene van de stede zouden willen middel zoeken omme de voornoemde zyne excellentie in dies, als boven gheproponeert is, te complaceren.

Alle t'welcke voorseyt met vele andere redenen ende middelen valideren omme hen lieden te inclineren tot de verzochte zake hemlieden in 't langhe by den voornoemden pensionnaris gherepeteert die totten ghetalle van ontrent de XX ten dien fyne in camere voor beede collegien ontboden, ghecommen waren,

zoo hebben dezelve voor breeder antwoorde verzocht, dat de voornoemde wetten en raden believen zouden dezelve remonstrancie te doen verhalen byden voornoemden pensionnaris gelyckerwys als zy zeiden t'Yper gebeurd synde voor 't gemeente van heurlieden religie, dat ten dien opziene vergaderd was in heuren tempel ende dat tot heurlieden excuse die zo verre heurlieden anneginck, schenen daeruppe ghenough ghedelibereert synde.

Waerinne de voornoemde collegien consenterende, hebben derrewaerts gheschicht, beede burghemeesters, metsgaeders twee raden ende den pensionnaris, dewelcke aldaer, by laste van de voornoemde ghemeente, in 't langhe verclaerst heeft de propositie van syne excellentie,

metghaeders redenen daertoe dienende ende iterative inculcatie van den inconcienienten, die andersins apparent waren 't augmenteren ten laste van der ganscher stede.

Te meer dat heur lieden terstont by den capiteyne voornoemd verklaerst was dat hy gheadverteert was dat **capiteyn Caerlo met zyne bende up voete te zyne omme van Ypere herrewaerts over te commen**, ten laste vander inwoonende ghemeente, omme het langhe vertreck in de voornoemde zake ghedaen.

Biddende daeromme dat zy, lettende up alle zaken, het ghereedste zouden willen te hande nemen ende daerup met andere commiqueren zy daerof terstond zouden doen besceet bringhen an de voornoemde collegien, omme daer naer tot ontlastinghe van der stede ghedaen te zyn zo vele alst moghelyck zoude wesen.

Welcke by den voornoemde ghemeente ghehoord is 't zelve, naer eenighe debatten daer uppe ghemaect, by een gheroepen ende 't zamen ghecommuniceerd hebbende, syn van weghe der zelve ghemeente en de voornoemde collegien ter camere corts daernaer ghesonden **Aernout Borry, Jooris De Buckere, Jacques Oudegeerste ende Jan Plaetevoet**, dewelcke verzochten, by laste ende uut ter name van de zelfde ghemeente, 3 daghen uitstel omme, up tvertooghde als boven, rypelick met andere te moghen delibereren ende hen tinformereren van die gheschiedenisse in dommeligghende plaetsen, daernaer sy hemlieden begheerden te conformeren.

Waeruppe de voornoemde van de collegien hebben ghedaen verclaersen, dat tghene sy ghedaen hadden, hadden ghedaen om der ghemeente welvaeren ende quaet te waarschuwen ende dat sy dan off wel begheirden absolute antwoorde, hoe eer hoe beter, ende liever.

Actum den 3^{den} sporcle 1567

Actum ut supra

4 februari 1567 – **Soldaten in Poperinge** - Resoluties A – Folio 132

Den 4den sporcle is by wetten ende raden gheraemd ende gheresolveert dat men de **210 soldaeten** op de voornoemde stede ghezonden metten voornoemde **capitein heere van Motte**, indifferentelyck fournieren soude up alle inwoners van de stede dies ghestaet synde, ten beste ende minst ongheriefve dat soude moghen gheschieden omme alle inconvenienten in toecommende tyden te schauwen ende dat den ghemeen overghekommen last ghezaemelyck by de gheheel ghemeente soude ghesupporteert syn, volghendee ooc dies dat syne excellentie gheen ander speciael last, noch by syne briefven, noch andersins, ghegheven heeft.

Het machtsvertoon te Poperinge had als direct gevolg dat de Poperingse Calvinisten zich als trouwe onderdanen wilden laten kennen.

6 februari 1567 – **De protestanten onderwerpen zich** – SAP 467

Den 6de sporcle, wetten ende raden vergaert synde in de camere ter presentie van **capitein Van de Motte**, metsgaeders synen lieutenant hebben ghedaen vertoogh by den pensionnaris, den meersendeele van de **20 mannen van de consistorie** van die van de voornoemde religie daertoe upgheroepen synde,

hoe sy hemlieden indachtich hielden van de propositie ende de begheerte van zyner excellentie, heure ghedeputeerde van lesten lauwe “t Yper ghedaen, aengaende d’opschorsigne van heure predictatien.

En hoe van weghe wetten ende raden, maandaghe lestleden, ’t zelve aen de ghemeente van de nieuwe religie vertooghd is gheweest ende verzocht dat sy hemlieden daernaer zouden regulieren, zo wel omme zyne excellentie te gheliefven als omme te tempreren het last van crygsvolck ende andere inconvenienten, die tgeen dien cause stonden te geschieden, zulcx als te dien tyde breeder syn verhaelt ende verclaerst gheweest.

Waeruppe by hemlieden dagh ghenomen was omme met andere t’ adviseren ende absolute antwoorde te bringhen.

Verzoeckende dat sy uuter name van heurlieden ghemeente van de nieuwe religie zouden angheven dat sy daeroff laeten wilden de voornoemde zake.

Waeruppe zy verclaerst hebben uutter monde van de voornoemde **Aernout (Borry)** dat sy met de gheele ghemeente van heurlieden voornoemde religie gheconveniert hadden ende dat sy alleszins begheirden te obedieren an de bevelen van zijne majesteyt ende syne excellentie, nemaer dat sy niet en zouden connen laten de voornoemde predicatie zonder expresse defense, te meer dat sy niet vernomen en hadden dat die van de omliggende plaetsen daerinne zouden gheaccordeert hebben, denwelcken sy niet geirne eenighe prejuditie zouden willen doen, als begheirende in alles heurlieden naer die te regulieren.

Biddende dat men hemlieden ’t zelve niet qualyk nemen zoude.

Daernaer up ’t voorseyde vermaent synde van de voornoemde capiteine van Mote, verzouckende daer omme te verhoeden alle periclen van heurlieden zyde ende breeder last van gendarmerie over de ghemeene inwooners ende vele andere inconvenienten, zy ten minsten zouden willen stateren ende **opschorsen de voornoemde predicatie den tyt van 3 weken** ende dat zonder eenighe prejudicie ende sy blyvende in heurlieden gheheel omme den zelve tydt overstrecken synde te ghebruycken van zulcke vryheyde aengaende de zelve predicatie als daer te vooren.

Presenterende hemlieden in die ghevalle, alle addressche ende jonste off andersins dat hy benoodight soude wesen ’t heurlieden grooten dangiere ’t effectueren dat hy ghelast is by zyne excellentie userende daerinne vele andere propoosten omme te persuaderen.

Waeruppe zy andermael hebben ghegheven verthooge dat sy wel begheirden te continueren heurlieden voorseyde predicatie als naer doende is in ommeligghende plaetsen als Ypere ende Belle tot zy de interdictie hadden uut vrese van andersins deur eenighe vrywillighe desertie vercranckt ende gheprejudissiert te syne in den appointementen van september lastleden hemlieden liberalyck gheconsenteert.

Verbiedende dessalve allen ondancck ende verachteringhe exesserie up de vehemencerie van de ghemeente van heurlieden religie.

Actum ut supra

6 februari 1567 – Onderhoud van de soldaten – SAP 467

Nu de soldaten in Poperinge waren, dienden ze zoals beloofd, ook onderhouden te worden:

Gheordonneert by den heere, wet ende raden dat een yeghelycke inwoner gheschicht synde omme eenen adjoint te volghen up de welcke eenighe soldaten ghefournierd synde; dezelve betaelen sal de somme van 10 s.p. voor eenen soldaet ende 15 s.p. voor eenen soldaet met eenen jonghe ende met eene vrouwe 16 s.p. van zo vele daghen als zy zouden desen cost van den voornoemde adjoint by de ghefounierden zullen onderhouden gheweest hebben
Actum ut supra

6 februari 1567 – De protestanten willen hun predicatien niet staken – SAP 467
--

Also by der perseveratie van de ghemeente van die van de voornoemde religie van niet te desisteren van predicatie, cleyne hoope was omme dezelve daertoe te persuaderen nochtans ter ernstiger sollicitaite van capiteyn Mote ghevende daerinne diversche redenen ende middelen,

by consente van de voornoemde wet, syn gheinduceert gheweest **15 van de principaelste van de voornoemde religie** omme te condescenderen ter begheirte van zyne excellentie in zulcker wyse als die van weghe den zelve by den voornoemde capiteyne privatelyck is ghedaen proponeren volghen zeecker gheschifte met denzelven capiteyn ghemaect als hier naer volghende, dwelcke yeghelick zo verre hem aengaet alleenelick belooft heeft te onderhouden, met declaratie dat er zoveele ghedaen was van hunnen tweghe by den ministre, **dat ghedeurende den voornoemde tyd hy abstinieren zoude van eenighe predicatie** te doene tot ontlastinghe van voornoemde ghemeente, zo dien volghende zondag ende ooc den 9de sporcle gheen predicatie ghedaen is gheweest.

Actum ut supra

Hier volgt nu de gezegde conventie:

Nous soubsignez à la remonstrance que nous a fait monsieur le capityen sieur de la Motte, de la part de monseieur le très illustre prince de Gavre, comte d'Egmont, etc. gouverneur de Flandres, etc.

Desirant nous entièrement conformer à la bonne volonté de son excellence, singulièrement conformer à la bonne volonté de son excellence singulièrement au respect que ad ce pour occasion très urgente icelle est esmeuve: et nous confiant plainement sur la promesse de mon dict sieur de la Motte, avonds promis et promettons par cestes, en tant qui nous touche de stater, surceoir et point fréquenter le temps et espace de trois semaines, ou jusques au premier jour de mars prochain soixante six, les presches et predications publiques, jusques à maintenant par ceulx de la religion reformée, en la dicte ville estant accordées, pour le repos public observées.

Et ce sous protestation expresse de ne faire aulcun préjudice à la provision à ceulx de la dicte religion de ceste ville consentie par l'appoinctement de septembre dernier sur ce fait, en concromité du reces et accordentre madame la ducesse de parme, regente générale et les gentils hommes confédrez, en dat du 25 aougst LCVI.

Et moyennant ce que les dicts de la religion demeureront en leur entier pour continuer les dict presches, comme devant la date de ceste, dont l edict sieur de la Motte nous a fait promesses, comme il fait par cestes, nonobstant notre dict accord et sans que de ce revienne quelque préjudice, nous faire asseurer divelle liberté et jouissance de la dicte religion -, comme avons

usé paravant cestes, après l'expiration des dictes trois semaines, par lettre à celle fin données de sa dicte excellence.

Faict à Poperinghe le 6de febvrier 1567 et subscriptz de XV personnes.

16 februari 1567 – De wacht – Resoluties A – folio

Het magistraat nam bijkomende maatregelen om problemen te voorkomen:

Is byden heere ende wet deser stede gheordonneert allen herberghiers ende tavernieren woonende binnen de voornoemde stede voortan alle avonde voor tverlaten vande wingheroene over te bringhen inde handen vande wake de personen binnen heurlieden huusen wesende omme te logieren overghevende by beede specificatie ende ghescrifte de nombre, name ende toenamen vande zelve gasten metgaders de platse van huerlieden residentie lastende een ygehlicken weerd zelve te vulcommen omme de tyde alsvoore up de boete van ij mael lx schele parisis den helft ten proffyte vande here ende dandere van de ghemeene aermen

Actum ende ghepubliceerd den xvi de in sporcle lxxvj = n.s. 1567

Daarnaast ging men in Poperinge, met steun van de abt van Sint Bertin, over tot het versterken van de eigen politie, die men van 4 man op 8 man bracht.

Up de presentatie vande heere van Sint Bertins van hondert ghulden omme temploieren byden bailly met advise van die wet inde besoldinghe van zeker ghezellen die hem gheduerende desen troublen tyde wesen zouden ter hulpe ende assistentie tot ontstich vande wederspannighen ende verzeckerthede van justicie is den burghmeesters ende schepenen goed ghedocht dat de voornoemde bailly tot assistentie alsvooren opnemen zoude **noch vier weirbare ende goede mannen** boven zyne vier ordinaire dienaeren ende de voornoemde nieuwe sallarieren ende gaigeren zoude **van xij pond parisis de maent** voor augmentatie boven hunne ordinaire gaige ten fyne zy zo veele te ghereede syn zouden omme den heere ende justicie by te staene in alle exploicten ende perycle ende henlieden toe te segghen dienst ten minsten voor ij maenden waerinne de voornoemde bailly accorderende is gheresolveerd tvorseide zo te vulcommen van stonden aene

Actum den iiijde in sporcle lxxvj – 1567

16 februari 1567 – Draperie - Resoluties A – folio 134

Tussen al de resoluties betreffende de Calvinisten, vinden we opeens deze onderstaande resolutie betreffende de Poperignse draperie. Dit laat ons veronderstellen dat de strijd tussen de katholieken en calvinisten ook een sociale strijd was tussen de lakenhandelaars en de wevers in een lakenindustrie die aan het wegwijnen was.

Up 't verzouck van die van de ghemeene draperye omme t'obvieren ende verhoeden alle fraude ende loosheyde **deur het afftrecken van den lode off zeghele** van de baeyen daghelycx ghebeurende, is by den heere ende wetten ende raden gheordonneerd ende ghestatueerd dat eenyeghelyck drapier voortan zyn baeyen weifven sal met 2 ronde pyploden omme de ganghen ende langhde daerinne te prenten, ende dezelve pyploden zo suffissantelick aendoende dat ze onbeweyghelickende onweirlick syn, up peyne dat dezelve baeyen niet gheloyt en werden.

Ordonnerende voorts dat eenyeghelick drapier, omme van de voorseide zyne baeyen den utersten zeghele te ghecryghen, ghehouden werddaeran te stellen een prente van redelicke groote met eenen ghespleten pin, begrypende beede de boorden van de voorseide prente,

zonder daertoe andere te ghebruycken, up peyne als voren van dezelve gayen by den officierne niet gheloyt te syne.

Ghepubliceerd den xvide sprocle lxvi.

Is insghelycx gheordonneerd, modererende 't article van de keure aengaende de boete van 5 schele parisis van de overlanghe van de bayen, dat elck quartier van dezelve overlanghe niet boeten en sal meer dan 2 schele parisis onder d'elle, nemaer excederende d'elle zal boeten als naer het oud article vande voornoemde keure.

19 februari 1567 – Kapitein de Mote en de Calvinisten – SAP 467 - Resoluties A – folio 134
--

Den 19 sporcle 1567 de heere, wet ende raden vergaert synde ter presentie van capiteyne van de Mote ende aldaer comparerende een groot deel van de principaelste mannen van de nieuwe religie daertoe vermaent synde,

is by den pensionnaris, dezelve van de religie

vertooghd gheweest hoe het magistraet van de stede, van zyne excellentie ontfanghen hadde zeker briefve, in daten van **12 sporcle**

inhoudende hoe dezelve zyne excellentie groote vreedschap hadde, verstaende dat eenighe van heurlieden zoo vele ghedaen hadden tot zyne begheerte als dat zy over hemlieden gheconsenteert hadden de predicatie op te schorsen den termyn van drie weken.

Nietemin dat de zelve opschorsinghe te cort was omme dezelve tyt ghedeurende te verhoppen een remedie generael.

Ten welcken zyne excellentie verstaet weder op te stellen de voornoemde predicatien met de andere exercitien van voornoemde religie.

Vermanende daertoe die van de voornoemde magistraet die van de religie te verthooghen ende hemlieden andermael te voorhouden de redenen daertoe dienende zo wel by zyne excellentie lestmael t' Yper verhaelt als alhier binnen deser stede in diversche vergaderinghen.

Ten fyne dat die van de voornoemde religie zouden verstaen omme de voorseyde predicatien te schorsen ende interrumpen te minsten vier maenden,

versouckende dienstvolghende de voornoemde pensionnaris uuter name van de magistraet dat zy van de religie synde, considerende alle zaken ende redenen en zonderlinghe het groot contentement dat zy daermee doen zouden zyne excellentie ende de ontlastinghe vande stede, zy, over de ghemeente van heurlieden religie consenteren zouden in de voornoemde versochte sucreatie van 4 maenden.

Te middelertyt te verwachten 't voornoemde generael remedie ende te staene op zulcken voet ende vryheyde als die van naerghelegghen steden, alreede dierghelycke intermissie gheaccordeerd hebbende.

Waeruppe die voornoemde van gezegde religie tzamen ghesproken hebbende, hebben uute monde van meestere **Arnout Borry** over hemlieden voorseyde ghemeente verandtwoordt dat zy niet en zouden connen ghelasten ende opschorsen de voornoemde predicatien zonder expresse interdictie van die, daertoe alleghierene vele redenen.

Ende hemlieden up 't voorseyde delay ghelesen synde de voornoemde brief van zyne excellentie, totten eynde toe mette dreighementen daerinne staende van meerder last van gendarmerye ende hemlieden voorghehouden de pericelen ende desolatie daertoe staende ende hebben t'zamen gheseyt, dat sy daerinne niet en moghen consenteren ne waere zyne excellentie 't zelve expresselyck verboden.

Daarop besloot het magistraat om persoonlijk aan ieder der gereformeerde hun gedacht te vragen over het vereiste uitstel.

By denwelcken is by den heere, wette ende raden gheconcludeert, ziende dat de meersten deel van de voornoemde delayanten uutlansche waren ende luttel te verbeuren hebbende, dat men by ghedeputeerde in twee partyen hoore ende examineren zoude privatelick eenieder van zynen advise daertoe meestst verkiesende de ghequalifieerde ende ghegoede personen van die van de religie, metsgaeders ooc alle die van catholycke religie, up de vraeghe of zy niet en wilden consenteren inde opschorsinghe van de predicatie van die van de nieuwe religie den tyt van vier maenden zonder prejudicie van de gheprecedeerde rechten uut crachte van de appointementen van september lestleden.

Ende ghezien de nombre van refusanten ende consententen daernaer ghedaen, te fyne dat sy te rade nuttichs bevinden zouden.

Actum te voornoeme XIX sporcle LXVI n.s. 19 februari 1567

20 februari 1567 – De opschorting van de preken gevraagd door Egmond wordt geweigerd
--

Den XXden sporcle, de heere, wetten ende raden oversien hebbende de nombre van de gheexamineerde als voren beslist, hebben gheraemt ende gheresolveert te zenden ghedeputeerden an zyne excellentie, omme te verthogen van heurlieden debvoiren ghedaen op 't verzouck van zyne excellentie, ende ghemerckt dat er maer omtrent de **140** syn delayerende op zyne voornoemde begheirte, wannoff de meersten deel lieden zyn van cleene ghestaetheyde, overghecommen zyn van buuten ende van de welcke men wel d'ervve nemen zoude zonder apparent achterdeel van de stede ende dat eene gheheel ghemeente niet en behoorde te lyden om eene cleine quantiteit particulieren.

Te bidden zyne excellentie dat de zelve, considerende 't voorseyde ende sonderlyck dat zy persisteren up de preservatie van die van Ypre ende dat hemlieden gheen expresse interdictie ghedaen is, ter welcker zy verclaersen te willen obedieren, zoude bliefven dannoff expres verbodt te doene, voor de voornoemde vier maenden of emmers die van 't magistraet autorieyt te gheven, uut te segghen uuter stede (*weg te zenden*) die perseverende zyn off zelfs te stellen eene andere remedie.

By de welcke moghe gheoptempereerd worden ter begheyrt van zyne excellentie ten fyne dat by dies zyne excellentie moghe occasie hebben omme de schamele inwoners van de stede te ontlasten van de gendarmerye dannoff zy alreede groote costs ghehad hadden in de allimentatie van die gendarmerye.

Omme welcke zaken te beschicken ghecommiteert zyn gheweist **Nicolas van Langhermeersch**, burghmeestere ende de voornoemde pensionnaris.

Actum ut supra.

Op 3 maart 1567 werd door de pensionnaris verslag gegeven van zijn zending. Dit verslag is belangrijk daar het de middelen aanduid welke graaf d'Egmond gebruikte om het volk tot bedaren te brengen en de oproermakers te stillen.

Het luidt als volgt:

3 maart 1567 – Het rapport van de pensionaris - Resoluties A –folio 135

Den III martii lxvi, heeft den pensionaris, die heere, wetten ende raden rapport ghedaen, hoe met hem den voornoemde burghmeestere so by requeste als mondelinghe, zy zyn excellentie verhoogd hadden, zoo als boven hemlieden ghelast is gheweest, ende dat zyne excellentie verwonderende in de perseveratie na die van de religie deser stede, ghemerct die van diversche steden zyner excellentie daerinne ghelieft hadden, verclaerst hadde dat hy wilde andermael de ghestaetste ende principaelste delayanten gheinduceert te zyne omme 't

voornoemd consentement te doene, of in cas van refuse, zouden twee benden gendarmerye, ten laste van der stede zenden, verclaersende dat hy die bende van den capiteyn Vander Mote hadde ghedaen intrecken, ten upziene dat die van de religie dry weken upschorsignhe gheconsenteert hadden, verhopende datter by, dat zy hemlieden zouden laten persuaderen **tot de versochte 4 maenden** zonder breeder ofte pertinenter antwoorde ghegeheven te zyne by zyne excellentie op het vertoogh van en voornoemde commissarissen.

Nemaer dat de zelve excellentie tzelve overdenckende, alleenlyck ghepersisteerd hadde op de persuatie van de voornoemde ghecallifieerde, die hy begheirde zulkx accoord te doene, **als die van de religie van Armentières** ghedaen hadden,

ghevene ten dien fyne de voornoemde ghecommitteerde de copie van den accoorde van dezelve van Armentières, metsgaeders zeker besloten brief aen de voornoemde heere ende wet, van dat van 27 februari, inhoudende zulkx als vooren.

Omme op de voornoemde accoorde ende requeste van den magistraet te doene interdictie van de predicatie in den verzochten termeyne.

Ende aengaende den wapenen dat zyne excellentie verclaerst hadde, dat men die al te male beschicken zoude te Grevelinghe, ghedesigneerde plaetse, utghesondert die wapenen van XXX catholycke mannen, die men restitueren zoude, mits doende zulcken eed als zyne excellentie van nieuws gheordonneerd ende hemlieden overghegeven hadde.

Welck rapport ghehoord, de voornoemde heeren, wetten ende raden hebben noch eens separatelyck voor hemlieden ontboden **de meeste ghequalifieerde delayanten** van die van de nieuwe religie ende dezelve met allen wegghen ghetoocht hebbende te persuaderen t'intermitteren heurlieden voorseyde predication hebben daertoe zeer luttel connen ghebryngghen.

By denwelcken hebben gheadviseert ten verzoucke van zyne excellentie te vuldoene met de nombre van de zelve gheconsenteert hebbende ende daer te vooren hemlieden ooc verdreghen hadden in de voornoemde 4 maenden.

Zulckx dat up de certificatie ghemaect van de voornoemde consentemente ende de requeste van den heere ende wet, zy gheresolveert hebben andermael by heure ghedeputeerde te doen verzoucken an zyne excellentie expresse interdictie van de voornoemde predicatie den voorseyden tyt ghedeurende, omme waerinne te besoigneeren, de voornoemde burghemeester ende personnaris hebben andermael voyage anghenomen.

Actum iiden, iiiden ende vden martii lxvi

4 maart 1567 – Logement van soldaten – SAP 467
--

Butendien dat de heere, wetten ende raden considerende uut zonderlinghe briefven ende oorzaecke de groote apparentie van laste van de gendarmerye die zoude moghen overghesonden syn ten laste van de inwoners deser stede, so es gheordonneert ende ghestatueert dat eenyeghelycke inwoner, wie eenighe soldaeten in toecommende tyde ghefourniert werden, sal

ghehouden wesen die zelve te onderhouden ende plaetste te accomoderen in heure huysen off elders t'heuren coste, zonder de selve te versterken ende voorby te zenden off uut te coopen, up de peyne van xii pond parisis te verhalen 'theurlieden laste, den helft 't appliqueren te profytte van de heere ende d'andere helft van de ghemeene aermen ende voorts 't allimenteren de zelve soldaeten 't heurlieden coste ende arbitraire correctie jeghens deghene up wie de voorseyde peyne niet recouvrellyck en werd.

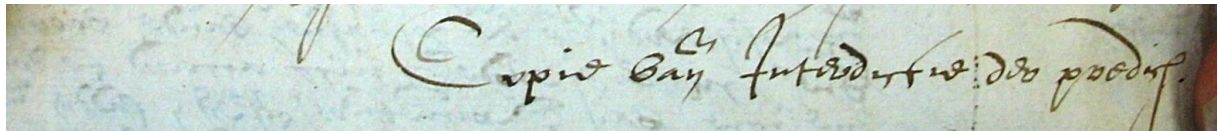
Actum ende ghepubliceerd den iiii martii lxvi – 4 maart 1567

Het prediken der gereformeerden buiten Antwerpen in het jaar 1566. Jan Luyken

10 maart 1567 – Het prediken verboden- SAP 467
--

De graaf van Egmont zond op 10 maart per gesloten brief gericht aan het magistraat, de hiernavolgende bevelen:

Lamoral, prince de gaverre, comte d'Egmont, siegneur de Fiennes, d'Ayxy, d'Armentières, de Gaesbeke, etc. chevalier de l'ordre, gouverneur et capitain général des pays et comtés de Flandres et d'Artois

Comme le iiij de mars 1567 seraient comparus personnellement devant les bourghmestres et echevins **de la ville de Poperinghe**,

grand nombre des bourgeois, marchans et aultres habitants d'icelle ville, faisans profession de la nouvelle religion, lesquels auraient déclarés que pour ne encourir plus grande indignation de sa majesté et le notre et éviter que ne soient renvoyés à la plus grande charge de la dicte ville, aultres soldats et gendarmerye que sa majesté polrait envoyer pour remédier aux troubles et exmotions, que lon prévoit pouvoir sourdir des presches et assemblées qui se sont depuis quelque temps faictes en ladicte ville.

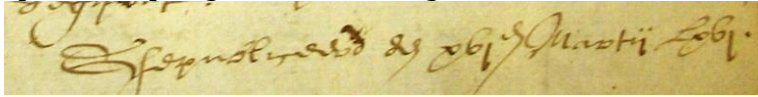
Et considérant que la dicte gendarmerye et signalement des estranger polroit causer la rouverte de l'entrecours de la marchandise et consignement la totale ruïne de la dicte ville et désolation du pauvre peuple y demeurant et vivant pour la négociation et manufacture de la draperie, ils estoient bien d'advys et contens pour les raisons susdites et aultres par eulx allé fués, que la presche, à eulx accordée au mois de septembre dernier, soit mise en surcéance et du tout intermise des lors en avant, jusques au jour de saint Jean Baptiste prochainement venant, que l'on dira soixante sept.

Sous condition que si en dedans ledict temps nestoit par sa majesté et par l'advys des estats généraulx, ou autrement pourvue d'un remède général sur le faict de la religion, ils pourront retourner en la mesme liberté et oyr et continuer la dicte prèche comme auparavant ladicte déclaration: par laquelle ils n'entendent, préjudicier audict appointement du mois de septembre. Et pareillement que durant l'edict temps lesdicts comparant polront demeurer en leur entière liberté de conscience et de religion, comme ils sont maintenant, sans à cause d'icelle pouvoir estre reprins ny recherches.

Nous désirant le bien de ladicte ville et repos et tranquillité des habitants d'icelle et aussi que la bonne volonté desdicts bourgeois et habitants soit exécuté, selon la déclaration qu'ils en ont faicte, avons defendu et prohibe, defendons et prohibons lesdicts preches, sur peyne de puniton corporelle, tant contre ceulx, qui se voldront ici apres inérer et advancher de faire lesdict presches, que contre ceulx qui se trouveront en icelles, jusques audict jour de St. Jean Baptiste prochainement venant.

Faict à Bruxelles, soubz notre nom et petit scel armoye de nos armes, le Xde jour de mars
XVc lxvii
Et soubz escrit: Lamoral d'Egmont

Niettegenstaande de predikingen door de graaf van Egmont verboden waren, hielden de gereformeerden daarmee geen rekening en bleven verder vergaderingen houden in hun tempel. Het verbod was gedateerd op de 10de maart 1566 (n.c. 1567) en het was maar op 13 april daaropvolgende dat het magistraat dit verbod aan de bevolking communiceerde.

A close-up of a handwritten document in a historical script, likely Flemish or Dutch, showing the date 'xvj martij 1567'.

Ghepubliceerd den xvj martij lxvj - n.s. 1567

Pladijs schrijft in zijn 'Kroniek van Elverdinge':

Ondertusschen de geconfedereerde onder den here van Toulouse, **eenen aanslag hebbende gedaen op Antwerpen, wierd Jan Denys met syn volk heymelyk ontboden**, daer hy hem liet vinden met 500 zyner mannen, maer het volk der geconfedereerde komende tot **Oosterweel**, eene kleine halve myle van Antwerpen, wierden onvoorsiens geslagen van de heeren van **Beauvais en Lamotte**, op den **13 maerte** en korts daarna wierd gehangen Jan Denys, die by Leuven gevangen wierd.

Jan Denys zelf stelt in zijn verklaring dat hij na zijn verblijf in Antwerpen contact opnam met de heer van Tholouze en met hem en zijn bende meeinging. Zo gingen zij naar Oosterweel met zo'n 212 man, waar ze twee boten vonden waarin onder andere 300 'acrkebuysen' of haakbussen lagen. Hij wist echter niet wie deze boten voorzien had. Ze werden verwoegd door onder andere 3 boten uit Walcheren.

Na enkele omzwervingen belande hij zo in de slag van Oosterweel.

De slag van Oosterweel vond plaats op 13 maart 1567. Het was Filips van Lannoy, heer van Beauvoir, kapitein van de lijfwacht van Margaretha van Parma die de geuzen versloeg die onder leiding van Jan van Marnix, heer van Toulouse stonden. Jan van Marnix sneuvelde in de deze slag.

Op de 24ste maart 1567 viel Valenciennes dat tot dan toe ook in de handen van de Geusen was.

Ghestatueerd ende gheordonneerd byden heere ende wet allen beenhouwers heurlieden stallen by lote vercreghen hebbende, ten beeter ende ghereeder plaetsen staende dan andere, zullen ghehouden syn de drye weken binnen elcken maende daerinne eenigh vleesch in huerlieden styl ende vermoghen **te vente te stellen** up peyne dat de ghene de naersten stalle van dien veccreghen hebbende, zal vermoghen des voornoemde deffaillanten stal toccuperen omme zyn

enighe goet daerinne te venten niet jeghenstaende dat de voornoemde deffaillant voornoemde zynen stal by lote toeghecommen is ende dannoff gheen affslaghe van zynen jaerlicsche huere zal connen pretenderen

Actum den xxiiij partij lxxvj voor paesschen = 1567

Margaretha van Parma

Pladijs schrijft in zijn kroniek hoe men te Ieper eerst maatregelen nam:

Den 5 april, wierd tot Yper wederom een placaet uytgeroepen dat de geusen niet meer prediken mogten nog geen conversatien meer houden, 't sy in 't openbaer, 't zy in 't verborghen, nog geen psalmen meer singen op peine van de galge, ende den tempel was toegemaect 's wetwege.

Den 10 april trok het garnisoen van Yper uyt naer de geussche kerke en hebben ze gants afgebroken en geruineerd, de steenen en het hout met het andr gereetschap hebben sy verkogt t'hunnen profyte en hebben dat werk afgebroken in twee dagen dat wel gekost hadde 150 ponden grooten vlaemsch

Van ieper trok men naar Poperinge:

En op **12 april**, trok uyt Yper den heer **Simon Uyttenhove** naer **Poperinge**, daer ook een **geussche kerke** stond, gemaect van roode bryken en braken die ook af den meerderen deel en verkogten de materialen t'hunne profyte.

Sy sloegen ook een schip aen dat was geladen met vlugtende geusen, dat weerd was ontrent 5 of 6 honderd ponden grooten vlaemsch.

De overwinning van het regeringsleger op de geusen bracht op zich in het hele land een reactie mee. In het Westkwartier bracht dit een ommekeer mee in de houding van het magistraat tegenover de geusen.

Pladijs schrijft in zijn kroniek hoe men te Ieper eerst maatregelen nam:

Den 5 april, wierd tot Yper wederom een placat uytgeroepen dat de geusen niet meer prediken mogten nog geen conversatien meer houden, 't sy in 't openbaer, 't zy in 't verborgen, nog geen psalmen meer singen op peine van de galge, ende den tempel was toegemaect 's wetwege.

Op de 6de april werd de schuur van de Geusen door kapitein Simon Uutenhove afgebroken.

Op de 9de april 1567 startte **het jezuïetencollege** te Sint-Omaars. Gerard d'Hamericourt had de pater De Lange van Leuven gevraagd om hier les te komen geven en hij bracht nog twee confraters mee. De inhuldiging gebeurde met de nodige luister en het zou uitgroeien tot een gerenommeerd college voor de gehele streek.

Pladijs schrijft verder:

Den **10 april** trok het garnisoen van Yper uyt naer de geussche kerke en hebben ze gants afgebroken en geruïneerd, de steenen en het hout met het ander gereetschap hebben sy verkogt t'hunnen profyte en hebben dat werk afgebroken in twee dagen dat wel gekost hadde 150 ponden grooten vlaemsch

Op de 13de april trok Simon Uutenhove met een gedeelte van zijn soldaten naar Poperinge – zo schrijft Van Herminghem – om sommigh ghevlucht goet, twelcke track om naer Inghelant te trecken, twelcke goet hem ghevraecht zynde, heeft dat al in handen ghecreghen ende zeer veel boucken die welck oock ghearresteert waeren ende als hy inquam bin der stede, 't was al avent, ende brochte twee ghevanghenen met hem, ende men zeyde dat hy 't 's anderdaechs wederomme naer Poperinghe trecken zoude om de schuere te breken.

Waar uit vorige akten reeds blijkt dat de Poperingse Protestanten uit de stad aan het wegvlugten waren, blijkt dit uit deze aanhaling overduidelijk. Men vluchtte halsoverkop weg. De dag daarop – de tweede zondag na Pasen - stond Uutenhove reeds terug in Popeirnge – ende hebben de schuere al ghebrocken, al in stucken; ende men zeyde dat zy daer ‘t ’s nachts ghebleven hebben, maer quamen ‘t ’s avents thuus met de poortclocke.

Ook Pladijs beschrijft dit:

En op **13 april**, trok uyt Yper den heer **Simon Uyttenhove** naer **Poperinge**, daer ook een **geussche kerke** stond, gemaakt van roode bryken en braken die ook af den meerderen deel en verkogten de materialen t’hunne profyte.

Sy sloegen ook een schip aen dat was geladen met vlugtende geusen, dat weerd was ontrent 5 of 6 honderd ponden grooten vlaemsch.

13 april 1567 – Afbraak geuzentempel – SAP 467 – Resoluties - folio 137

Ten zelven daghe was afghedaen ende ghebrocken die tempel van de Guesen by een bende gendarmerye van Yper beleyt by Simon Uutenhove, heurlieden capiteyne.

Het gebouw afgebroken zijnde, zo werd seffens door Uutenhove, te samen met het magistraat, het volgende verbod kenbaar gemaakt:

Is van weghe den capiteyn Uutenhove ende die heere ende wet deser stede verboden ende gheinterdiceert wel expresselyck, van wat conditie ofte religie hy sy, te weeren, ’t ontdraghen eenighe stucken of payellen tzy groot ofte cleine van den ghebrocken edifice of temple van die van de nieuwe religie, tot dat daerinne andersins voorsien werd, by expressen last ende auctoriteyt van zyne majesteyt, op peyne van lijfstraffe of andere correctie arbitraire jeghens deghene die hen vervoorderen zoude jeghens dese interdictie te commen.

Actum ende ghepubliciert ter presentie van de voornoemde capiteyne den xiiiden aprilis lxxvii naer paesschen.

Roger Blondeau poneert dat de geuzen tempel te Poperinge in het Rekhof stond. Daarmee volgt hij een veronderstelling die Opdedrinck reeds gemaakt had. Er kan een grond van waarheid in zijn. In het Rekhof is nog steeds op één van de muren een kapel met een groot kruis te zien., tenminste het is duidelijk dat er hier ooit een kapel was.

Dit magazijn is hier gezet in 1913 na een brand van het vorige magazijn, dat er nog maar enkele jaren stond. Rond 1900 stond hier immers op dezelfde plaats nog een kapel. Vandaar dat we mogen veronderstellen dat de door de Calvinisten ‘ontwijde’ grond, terug gewijd is geworden met het plaatsen van een kapel. Toen deze rond 1900 afgebroken werd om plaats te

maken voor dit magazijn, bleef de herinnering aan de kapel behouden in de muur van het magazijn.

Op diezelfde dag volgden nog verschillende resoluties om het Calvinisme volledig lam te leggen.

13 april 1567 – Predicatie verboden – SAP 467 - Resoluties A

De dag daarna al verbood men nu definitief het prediken door de Calvinisten, met verschillende andere verboden om de uitbreiding van het Calvinisme tegen te houden:

Butendien dat niet jeghenstgaende de defentie van de predicatie van den nieuwe religie binnen deser stede ghedaen den xvi marti lestleden, van weghe den grave van Egmonde, gouverneur van de lande van Vlaenderen ende van Artois, die van de voornoemde religie alhier hemlieden vervoordert hebben zeker vergaderinghen en onder ander te houden **in heuren temple** of kercke, latende aldaer openbaerlyck die scrifture lesen ende de psalmen singhen, in misverstande ende prejudicie van derzelver defencie ende interdictie van de voornoemde zyner excellentie,

so ist dat den heere, wetten ende raden, willende tzelve verhoeden, omme 't eviteren die indignatie van zyne majesteyt ende zyner excellentie, interpreterende de voornoemde vergaderinghen te gheschieden in contraventie van de voornoemde interdictie by dewelcke groot periculen ende inconvenienten zouden moghen commen over den gheheel gemeente deser stede, hebben gheordonneert ende wel scherpelyck gheinterdiceert van yeghelycken inwooner deser stede te frequenteeren ende hem te vinden voortan in eenighe predication of derghelycke vergaderinghen of conventiculen, nocte in den voorseyden tempel, nocte elders in huysen, scheuren te velde, of andere plaetsten zo wel binnen als buuten der keure ende heerlicheide deser stede.

Op de peyne van straffelyck ghecorrigeert te syne naer gheleghenteyde van zake.

Actum den xiii in april lxxvii naer paschen

13 april 1567 – Verboden

Verboden van boeken en liedekens te verkopen

Is insghelyckx gheordonneert by den voornoemde heere, wetten ende raden ende wel expresselyck verboden eenen yeghelycke te vercopen ende in coope te presenteren eenighe boucken of liedekens, hoedanich die syn, dan die ghedruckt syn, by privilegie ende accorde van zyne majesteyt of van zyne edele voorzaten, up de peyne van straffelyck ghecorrigeert te syne naer gheleghentheyde van zake.

Verboden schole te houden zonder toelating van de heere en van de wet

Is insghelyckx gheordonneert by de voornoemde heere, wetten ende raden ende wel expresselyck verboden dat nyemant, wie hy sy, hem ingherere, of vervoordere voortan **schole te houden** ende te leeren aldaer cleyne kinderen of groote personen, sonder auctoriteyt ende expressen consente van den heere ende de wet up de peyne van straffelyck ghecorrigeert e syne naer gheleghentheyde van zake.

Verboden huizen te verhuren zonder kennis ervan te geven aan het magistraat

Is insghelyckx gheordonneert ende ghestatueert dat **alle huysmeesters**, voortan nyemand van buuten de stede comende ende gheen ceurbroeders zynde ofte keurzustere, verheuren ende in pachte gheven zal heure huysen, zonder alvooren den heere te informeren van den namen

ende toenamen van de personen die de zelve zoude n willen heuren over ghenachte, up de boete van iii pond parisis
 ende ooc dat gheen vremdelinghen hemlieden vervoorderen zullen eenighe huizen te heuren, of in pachte te nemen binnen deser stede ende daer inne te commen wonen, ne sy dat sy by behoorlycke attestatie den heere inkend doen van heurlieden qualiteyt, conditie ende voorgaende regimente, metghaeters attestatie van hemlieden gheloove, onder t'handteeken ende **ghetuyghenisse van den pasteure** daer sy ghewoont hebben.
 Voor interdit te doene in de voornoemde huysen up peyne van uutghesteld te zyne buuten der stede ende voorts arbitrairelyck ghecorrigeert te syne.
 Dies werden de voornoemde huysmeesters ghehouden van dien de voornoemde heurders te intimeren ten fyne zy dar omme gheen interest en moeten ghedoghen, op 't zelve interest up de voornoemde heurders te verhalen.
 Lastende voorts ende bevelende eenen yeghelycken, die van buyten ghecommen synde, binnen deser stede, binnen eenen jaere herrewaerts alhier eenighe huysen in heure houden, van heurlieden qualieyt ende regimente als boven, den voornoemden heere te informeren suffisantelyck binnen ghenachte, up de zelve peyne van uut ter stede gheset te syne, ende andersins ghecorrigeert te syne arbitrairelyck.
 Actum ende ghepubliceert den voornoemden 13 aprilis 1567 na paschen.

13 april 1567 – Predicatie verboden – SAP 467 - Resoluties A
--

Butendien dat niet jeghenstgaende de defentie van de predicatie van den nieuwe religie binnen deser stede ghedaen den xvi marti lestleden, van weghe den grave van Egmonde, gouverneur van de lande van Vlaenderen ende van Artois, die van de voornoemde religie alhier hemlieden vervoordert hebben zeker vergaderinghen en onder ander te houden **in heuren temple** of kercke, latende aldaer openbaerlyck die scripture lesen ende de psalmen singhen, in misverstande ende prejudicie van derzelver defencie ende interdictie van de voornoemde zyner excellentie,
 so ist dat den heere, wetten ende raden, willende tzelve verhoeden, omme 't eviteren die indignatie van zyne majesteyt ende zyner excellentie, interpreterende de voornoemde vergaderinghen te gheschieden in contraventie van de voornoemde interdictie by dewelcke groot periculen ende inconvenienten zouden moghen commen over den gheheel gemeente deser stede, hebben gheordonneert ende wel scherpelyck gheinterdiceert van yeghelycken inwooner deser stede te frequenteeren ende hem te vinden voortan in eenighe predicatie of derghelycke vergaderinghen of conventiculen, nochte in den voorseyden tempel, nochte elders in huysen, scheuren te velde, of andere plaetsten zo wel binnen als buuten der keure ende heerlicheide deser stede.
 Op de peyne van straffelyck ghecorrigeert te syne naer gheleghenteyde van zake.
 Actum den xiii in april lxxvii naer paschen.
*Ondkans dit verbod bleven de Geusen prediken in de herbergen: **Cleene Kerselaere, Spaignaersdaele ende te Reepken.***

Er volgden nog een hele reeks verboden:

13 april 1567 – Verboden

Verboden van boeken en liedekens te verkopen

Is insghelyckx gheordonneerd by den voornoemde heere, wetten ende raden ende wel expresselyck verboden eenen yeghelycke te vercopen ende in coope te presenteren eenighe boucken of liedekens, hoedanich die syn, dan die ghedruckt syn, by privilegie ende accoorde

van zyne majesteyt of van zyne edele voorzaten, up de peyne van straffelyck ghecorrigeert te zyne naer gheleghentheyd van zake.

Verboden schole te houden zonder toelating van de heere en van de wet

Is insghelyckx gheordonneert by de voornoemde heere, wetten ende raden ende wel expresselyck verboden dat nyemant, wie hy sy, hem ingherere, of vervoordere voortan **schole te houden** ende te leeren aldaer cleyne kinderen of groote personen, sonder auctoriteyt ende expressen consente van den heere ende de wet up de peyne van straffelyck ghecorrigeert e syne naer gheleghentheyde van zake.

Brueghels Misanthrop

Verboden huizen te verhuren zonder kennis ervan te geven aan het magistraat

Is insghelyckx gheordonneert ende ghestatueerd dat **alle huysmeesters**, voortan nyemand van buuten de stede comende ende gheen ceurbroeders zynde ofte keurzustere, verheuren ende in pachte gheven zal heure huysen, zonder alvooren den heere te informeren van den namen ende toenamen van de personen die de zelve zoude n willen heuren over ghenachte, up de boete van iii pond parisis ende ooc dat gheen vremdelingen hemlieden

vervoorderen zullen eenighe huizen te heuren, of in pachte te nemen binnen deser stede ende daer inne te commen wonen, ne sy dat sy by behoorlycke attestatie den heere inkend doen van heurlieden qualiteyt, conditie ende voorgaende regimente, metghaeters attestatie van hemlieden gheloove, onder t'handteeken ende **ghetuyghenesse van den pasteure** daer sy ghewoont hebben.

Voor interdit te doene in de voornoemde huysen up peyne van uutghesteld te zyne buuten der stede ende voorts arbitrairelyck ghecorrigeert te syne.

Dies werden de voornoemde huysmeesters gheshouden van dien de voornoemde heurders te intimeren ten fyne zy dar omme gheen interest en moeten ghedoghen, op 't zelve interest up de voornoemde heurders te verhalen.

Lastende voorts ende bevelende eenen yeghelycken, die van buyten ghecommen synde, binnen deser stede, binnen eenen jaere herrewaerts alhier eenighe huysen in heure houden, van heurlieden qualieyt ende regimente als boven, den voornoemden heere te informeren suffisantlyck binnen ghenachte, up de zelve peyne van uut ter stede gheset te syne, ende andersins ghecorrigeert te syne arbitrairelyck.

Actum ende ghepubliceert den voornoemden 13 aprilis 1567 na paschen.

*De dag erna reeds nam het magistraat maatregelen om de ontregelde **garenmarkt** terug te regulariseren en stemde men een nieuw reglement op deze markt.*

Nieuwe wolle en gaarnemarkt

Die heere, wetten ende raeden deser stede, ghebieden een nieuwe wolle ende gaarnemaerct te houden binnen dese stede, te beghinnen van merghen in xiiii up den voet, maniere ende artikelen als hierna volghens

1 – In den eersten dat men houden zal de voorseyde wolle ende gaarnemarct drie daghen de weke, 's maendaghs, swoensdaghs ende 's vrydaghs op de nieuwe markt, - *later kleine markt en thans Bertenplaats* – jeghens over d'erve van de stede, plaetse daertoe gheordonneerd.

Beghinnende te elf ure voor noene tot de clocke twee daerna en voordere

2 – Ten welcken opziene men verbiedt alle saeycammers ende elcken die zich met saey of baywolle ghenierd, gheen say of baywolle elders te vercoopen binnen der stede, dan alleene ter voornoemden marct, te weten alle ghecamte wolle, ghewassen synde, op de boete van ij schele parisis d'een helft jeghens den heere ende d'andere d'officieren van de vlacke

3 – Item dat gheen bay ofte say spinnighe elders gaerne vercoopen 't zy say ofte baygaerne binnen de stede, dan ter voornoemde marct up de zelve boeten

4 – Item gheboden elckeen, wie hy sy, haelende off bringhende eenighe keten garene van buuten der stede of gheschoren ketene hebbende te vercoopen dat sy 't zelve ter voornoemde marct bringhen ende vercoopen zullen op de boete van lx schele parisis te verbeurene de helft by de vercoopere ende d'andere den coopere, jeghens de voornoemde officieren en alle andere officieren die 't beslagh zullen ghedaen hebben.

5 – Item verboden een yegehelick gheen ketenen gheschoren te coopen buuten der stede op de verbeurte zo wel ten laste van den vercoopere als coopere, van drye ponden parisis waeraff den aenbringher het derde profyteren sal ende d'ander twee deelen de voornoemde heere ende officieren.

6 – Item men sal gheven van alle packen ende zacken, ghewasschen wulle off saey ende baeygaerne, weghende onder de vyff ponbden 1 pond parisi svan elcke pack off zack ende van vyffve tot thien pond, iij pond parisis ende van x ponden upperwaerts tot xx ponden, zesse ponden parisis van weighghelde, te betaelen by den vercoopere de wegherie.

Ordonnerende van xx pond upperwaerts te weghene naer oude costume.

7 – Item de voornoemde vercoopers van say off baywolle zullen moghen weghen met heurlieden schaele ghevende nochtans 't gewichte van de stede ende zullen vry zyn van alle marctghelt ende eereghelt d'eerste drye jaeren

8 – Item indien yemant bevonden waere met cleyne off onghepaste ghewichten te weghene, sal boeten naer de keure van de vlakenaers

9 – Item alle vremde ende uutghesetene coopers die eenigh say off baygaerne sullen gheven 1 pond parisis van elcken pond op de boete van xx schele parisis, jeghens ghene die dies in ghebreke werd te verhaelen.

10 - Item alle vremde coopers eenighe say off baywolle sullen gheven 1 myte van elcken pond op de boete als voren.

En er kwam nog een tweede besluit:

Is gheordonneerd ende ghestatueerd by den heere, wetten ende raden deser stede dag gheen meester vulder off knaep vulder en sal moghen eenighe bayen, halff off gheheele, te wercke legghen omme te maken, zy en hebben altooren ter raeuwer pertse **het pertseloot** vercreghen, up de boete van 2 mael 60 schele parisis.

Item dat gheen meester vulder off knaep vulder en sal moghen eenighe bayen te komme maken, omme bayen ghemact te zyne, 't sy cort off lanck off hoedanighen coleure die syn, die

buuten deser stedeghedrapierd zyn, op de boete van 12 pond parisis, ten proffyte van den ghenen die 't zelve bevynden sal ende 2 mael 40 daghen by den contravenant zyn ambacht te vieren ende andere correctie arbitraire, metghadersverbeurte van dezelve baeyen, jeghens den here ten laste van den vuldere.

16 april 1567 – De executie van Maillaerd de Onger te Ieper -
--

Pladijs schrijft het volgende:

Den 16 april was t'Yper eenen geuschen predikant gehangen, met name **Maillaerd de Onger**, die te Elverdinghe gevangen was geweest, en zoo men besig was met de justitie te doen, zoo was er zoo groot gedroom dat den ring gebroken wierd die de justitie bewaerde.

Dien was vande bende van **Monseieur Deval**; sy waren daerom toornig en schooten te marktewaert in door het pleyn vanden volck en schooten wel 12 menschen dood en wel 70 waren er gekwetst, hetwelke een groot jammer was.

Van Herminghem geeft een uitgebreider verslag van deze gebeurtenis.

Op de 16 dach van april, welcke was op eenen woensdach, 't snuchtens ontrent den acht uren, zoo beghonsten die soldaten te vergaderene op de maert, elck met zyn wapenen, want de provost **Jan de Visch** ghinck justicie doen van twee soldaten – *die door Jan Denys aangenomen waren* - ende eenen predicant diewelcke ghevanghen was te Elverdinghe.

Aldus ontrent den neghen uren, zoo beghonste het volck inder stede te commen ende een yghelick ghinck ter maert om de justicie te zien doene. Ontrent den 10 uren, zoo de ghereetschap ghemaect was voor de casselrie an de crycke – zoo stonden alle die soldaten van de stede, elck met huerlieder gheweere, wals ende vlamminghen.

Zoo was den eenen soldaet ghehanghen, ende den officier gaende met de dienaers van De Visch naer de vanghenesse om den predicant ende hem bringhende uut de vanghenesse, zoo was hy van twee ofte drie ghecust voor een adieu.

Nu commende voor die leere, opgaende veele segghende ende roupende op de broeders.

Zoo half de leere wesende, heeft eenen uut het volck hem toeghesproken: 'Hebt goet betrouwen!' – ofte alzo voorts ende commende boven, zoo heeft hem den officier vastghemaect ende hy begheerde te spreken, den officier zeide: 'Ic en zal u niet verhaesten, alzo langhe spreict alzo langhe als de heeren willen'.

Zoo, den predicant hem wat omme keerde, vraghende den Visch, provost, 'Myn heere, mach ic wel wat spreken?'

En hy antwoorde niet, vraghende hem noch eens, zeide: 'Wel spreict!'

Te was zoo rasch niet gheconsenteert beghinnende te spreken, zoo heeft het volck beghonnen loopen ende niemant en wyste waeromme. Die soldaten ter stont schietende in den hoop, den trommel allaerme.

Daer was zulck jammere, zoo dat nyt bin menschen ghedincken in de stede ghezien en was, ja al hadde een mensche rycke ghewyst van 1000 pont grooten, men hadde wel willen de helft gheven om ghesalveert te zynne, zoo vreselycke schooten die wals.

22 april 1567 – De dood van Jan Denys - Pladijs – Kroniek van Elverdinge
--

Op de 22ste april 1567 werd Jan Denys te Brussel geëxecuteerd. Edmond de Coussemaker nam verschillende details van deze executie over in zijn 'Troubles Religieux':

Item, alsoo desen drossard opten voorseide XIIIde meerte onder Eeckeren in apprehensien creech eenen **Jan Denys**, geboren van Woestene by Ypere, capiteyn onder de voorseide vergaderinge vande volck t'Oosterweele, die zeere gewondt was, heeft desen drossard den

zelve XIXde marty tot Bruessel opte steenpoirt gestelt, ende daerna by ordonnantie van haerder voorseide Hoocheyt, op 't slot van Vilvoerde gevoert, om aldaer herwaert te wordene naer haerder hoocheyts belieft. Ende betaelt voor eenen wagen die daertoe tot Bruessel gearresteert was CVIII stuvers.

Item, nadyen hy Jan Denys voorseiden, tot contentemente van haerder hoocheyt tot vele ende verscheyden dagen hadde geexamineert geweest by mynen heere den procureur generael van Vlaenderen ende desen drossard, op vele ende menichvuldige articlen ende interrogatorien, is insgelyx op Harenheyde geexecuteert geweest **metter coorde** opten XXIIdeapril anno XVc LXVII.

De scherprechter kreeg 10 schellingen groten voor zijn werk. De timmerman Gerard Nernards kreeg 49 pond 19 schellingen groten voor het opstellen van 'een nyeuwe galge op de Harenheyde'. De biechtvader die Jan geassisteert had kreeg 5 schellingen groten.

Pladijs schrijft daarover:

Dit was het eynde van **den eersten guesschen capitein van Vlaenderen**, die dese kasselrie en andere landen zeer lastig geweest is en op wie de geusen van Westvlaenderen hun waren betrouwende, want hy een stout en ondernemende man was.

Hy bekende voor syne dood, dat hy al dese oproeringen niet gedaen had ter eeren Gods, maer hoopte daer door te geraken tot groote fortune, want hy van kleene afkomste was en voor oproer geheel bystier. (*bystier = arm*)

De geusen van dit geweste begonnen dan moed te verliesen, daer het verlies van dit gevegt en namentlyk om de dood van Jan Denys, hunnen beschermer.

We kunnen het niet laten om hier ter 'ere' van Jan Denys het geuzenlied 'Slaet op de trommele' te plaatsen:

We geven hier slechts enkele strofen mee:

De Spaensche pocken, licht als sneeuw vlocken
De Spaensche pocken, loos ende boos
De Spaensche pocken, onder sPaus rocken,
De Spaensche pocken, groeyen altoos.

De Spaensche Inquisitie, voor Godt malitie,
De Spaensche inquisitie, als draecx bloet fel,
De Spaensche inquisitie ghevoelt punitie
De Spaensche inquisitie ontvalt haer spel.

Vive le Geus! Wilt christelick leven,
Vive le Geus! Houdt fraye moet

Vive le Geus! God behoed u voor sneven,
Vive le Geus! Edel christen bloet.

Tonschuldich bloet, dat ghy hebt verghoten,
Tonschuldich bloet roept over u wraeck
Tonschuldich bloet te storen heeft u niet verdrooten,
Tonschuldich bloet, dat dronct ghy met den draeck.

Al bij al was de start gegeven voor een open oorlog tussen de Calvinisten en de Spaanse legers. Dezelfde spanning bestond ook in andere landen. De Protestanten lieten van zich horen in Schotland zoals de Hugonoten in Frankrijk.

Op **17 mei 1567** werd gepubliceerd dat 10 pond groten Vlaams werden uitbetaald aan wie een predikant zou gevangen nemen, 40 pond parisis aan wie de personen die predikanten gelogeed hadden, verklikten, 24 pond parisis aan wie de personen die het calvinisme hadden aangekleefd of aankleefden overdroegen.

Op de 26ste juli van het zelfde jaar kwam een nieuwe publicatie : wie een predikant kon gevangen nemen kreeg 100 pond groten Vlaams als beloning – een beloning van 10 maal zoveel als op 17 mei!

Pladijs schrijft:

1567 – Van den 1ste augusti tot den 15de regende het alle dagen, zoo dat men geen terwe in en dede, en sy schoot dat er geen brood en konde afgebakken zyn.

Op de 30ste april werd het vendel van Simon Uutenhove, dat door de verschillende gemeenten betaald werd, ontbonden. De kapitein probeerde nog om van zijn soldaten betaald te krijgen via de gouvernante, maar dit lukte niet.

Het bleef ook stil bij de Geusen. Het duurde tot de 1ste juli alvorens men terug rond vertelde dat er zou gepredikt worden. Men vertelde dat er predikanten uit England overgekomen waren.

In Ieper maakte men een besluit bekend, dat niemand mocht ‘eenighe quaede maeren zayen onder ’t volck, op criemeneelyck ghegheselt te zynne, zonder eenighe gracie.’

Daar werd ook op de 7de juli ook een besluit genomen dat niemand nog naar Engeland mocht vertrekken, op groote punicie ende zouden moeten eet – eed - doen den coninck.

De 3de augustus, op de Tuindag te Ieper, droeg de bisschop eerst de mis op en daarna trok de processie uit.

Te Ieper werden verder op de 8ste augustus alle leden van de Protestantse consistorie en de kerkbrekers in de vierschaar gedaacht. Carle Ryckewaert werd aldaar voor 50 jaar verbannen.

De repressie begon harder toe te slaan.

9 juni 1567 – Pieter Eveaerd mag zijn erf betimmeren – SAP 467 - Resoluties A – Folio 138

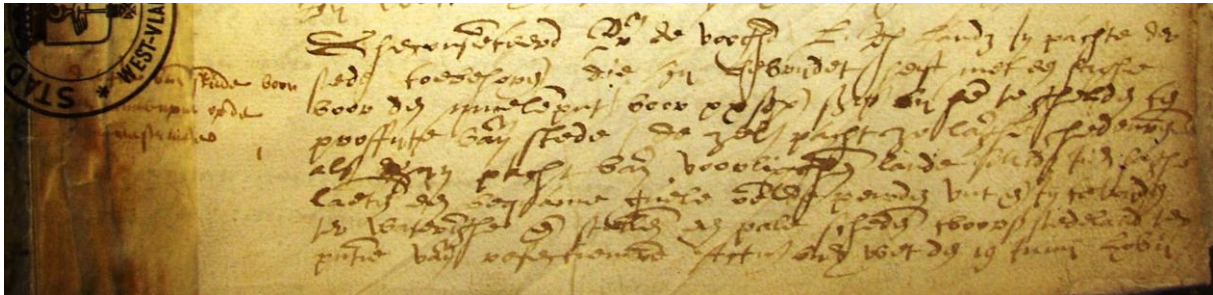
In Poperinge probeerde men over te gaan naar de gewone gang der zaken. Zo kon Pieter Everaerd zijn erf ‘betimmeren’ waardoor hij het straatje naast zijn huis mocht dicht maken. Zijn huis lag aan de Nieuwe Markt, het huidige Bertenplein.

Gheconsenteerd Pieter Everaerd

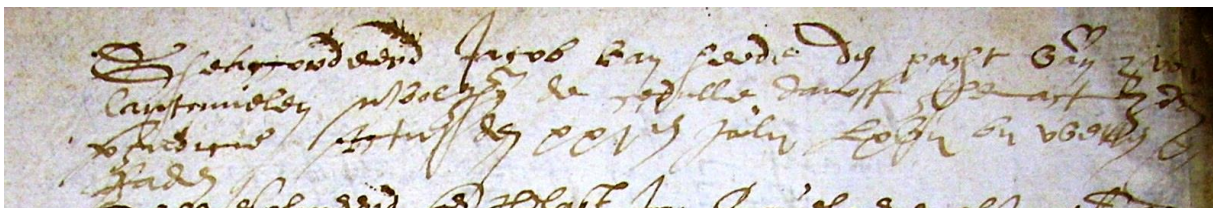
te betimmeren metten wapene van de stede de erfve ligghende an de riole neffens de huyse van **Steven Canin**, zo verre daer noyet gheen calchie en lagh mids daarvoren ghevende voor

recoignossance vj schele parisis by jare ende nietmin betaelende over dachtererfve de ghewoonelikcen pacht ende op coertje dat indien in toecommender tijden de zelve betemmeringhe ghedaen zynde yemant met redene danoff doseerde – dat hy Pieter de zelve weren sal tzyne kosten volghens zyn presentatie
Actum by wetten den raden den ixde in junio lxxvij

De meulenput

Gheconsenteerd **Pieter de Voogd** l roeden lands in pachte der stede toebehoorende die hy bevrydet heift met een haghe **voor den muelenput** voor xx schele parisis by hem te vergelden ten proffyte van de stede – de zelve pacht zo langhe gedeurende als zijn pacht vande voorligghende lande sulcks in den haghe laetende een bequaeme geule omme peerden vut ende in te leyden ter wateringhe ende stellende de palen schedende tvoorseide stede latende ten presentie van de refectiemeester.
Actum by de wet den 19 juny lxxvij

Gheaccordeerd **Jacob van Heede** den pacht van zinen **lantmuelen** vervolghende de cedulle danoff ghemaect by den? ... Actum den xxiste july lxxvij by wetten ende raden.
We nemen aan dat een 'lantmuelen' een paardemolen of horsekot is.
Gheresolveerd end ghelast **Jan Banelaere** als ontfangher van de pachten byde stede overghenomen te besorghen ende doen maken een stallebert langhs den halle omme teviteren het ongherieff by het vervallen van dien over ghecommen ende de clachte van de ghene inwonnende de huysekens
Actum als boven

Pladijs schrijft:

1567 – Van den 1ste augusti tot den 15de regende het alle dagen, zoo dat men geen terwe in en dede, en sy schoot dat er geen brood en konde afgebakken zyn.

22 augustus 1567 - De hertog van Alva - Pauwels Heinderycx
--

Den coninck van Spagnien, den hertogh van Alba tot gouverneur-generael benaemt hebbende, sont onder sijn geleyde een groot leger mede, dat samengesteld was uut Italianen ende Spagnaerden, om door hun de opstandelingen ende heretiecken te niete te brengen.

Dien veldheer quam tot Brussel aen, den 22ste **ougst 1567.**

Soo haest als dat hy in besit van 't gouvernement was getreden, vervolchde hy seer de Geusen ende de gene die geveynsdelick gehandelt hadden, namentlick de opperhoofden der selve ende de heeren van 't bondtgenootschap.

Hy bevool, dat men de placcaten vanden keyser Carel, als oock die des conincx (op 't stuck vande religie) puntelick soude onderhouden, dat de magistraten overal nauwceurich ondersoeck moesten doen ten laste der ministers, consistorianten, beeldestormers ende verdruckers der Heilige Kercke, midtsgaders van alle de gone die sulckdanige menschen ondersteunt ende ten voordeele geweest hadden. Het geheel lant door sont hy ondersoeck doen ten laste van de gouverneurs, magistraten ende officieren van den coninck die de heretiecksche predycatien ende beeldstromerien hadden toegelaten, ofte alleenelick daarvan in schijn onbekent gebleven waren, om over die personen besonder recht te doen, als wesende de oorsaecke van het meeste quaet.

Alba dede onder anderen vangen den grave van Egmont ende den grave van Hoorne, midtsgaders noch veel edellieden, ende dit, omdat ze de heresie gedoocht ende niet belet hadden.

Door die straffe vervolginge sach men geene andere als de catholycke religie meer oefenen sonder datter eenige heretiecken hun opentlick durfden tegen versetten, midts den meerderen gevlucht waren in Vranckrijcke, Engeland ende andere streecken. De gone die in 't lant gebleven waren, verscholen in de bosschen, ofte hielden hun seer bedecktelick.

De geusen nu ten onderen gebracht zijnde, bevool den hertogh van Alba, dat men **alle de gebroockene kercken soude vermaecken**, ende daer in dienst doen, als voor de beroerten. Hy bevool verders dat alle prochien moesten pastoren hebben, ende nam die alle onder sijne besondere bescherminge.

De Geusen, die onder den schijn van roomsche catholycken in 't lant gebleven waren, ofte de gone die ievers hun bedecktelick verschuylden, onderhielden eene gedeurige briefwisseling met die welcke uutlants waren.

Sy gaven hun alles te kennen 't gone in den lande voorviel ende somtijden quamen ze in't heymelyck by elcanderen om mondelinge te handelen hoe sy best de heresie in 't lant mochten in herstel brengen.

Sulckdanich voornemen en was niet wel doenelick, om de gestadige vervolginge die den hertogh van Alba 't hunne opsichte pleechde, maer, toen nu een groot deel van de gevluchte Geusen niets meer hadden om daer van te leven, ende daer alle hunne goederen aengeslagen waren, begonnen sommigen van hun sich tot **de vrijbuyterie** over te geven.

Sy deden veel quaet namentlick op de zee, ende bequamen grooten buyt, waer door dat sy veel versterckt wierden. De gone die in het lant gebleven waren, hielden hun in de bosschen

op, alwaer sy hun bestaen sochten met rooven: dese wierden hier alom **Wilde Geusen** genaemt, omdat sy by nachte langst den lande liepen en jegens den dage in de bosschen gingen verschuylen.

De Wilde Geusen deden wonderlick groot quaet in dit geweste. Sy ontnamen aen de kercken alles wat ze maer conden, deden den oorlogh aen de pastoren ende geestelicke personen, midtsgaders waren sy seer vreetaerdich jegens alle de gone die sy dachten dat ze hun vervolcht ofte beclapt hadden.

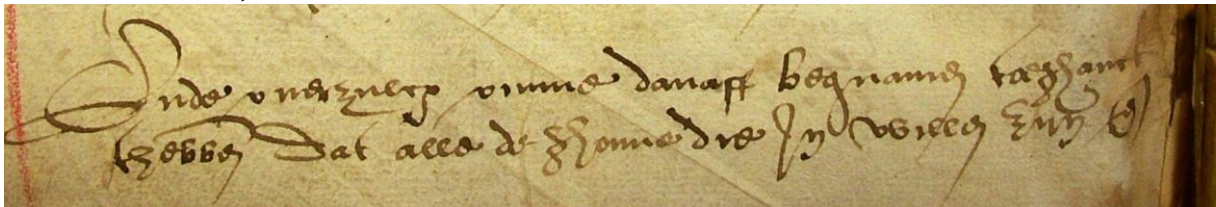
1 september 1567 – **Wacht en Secrete vergaderingen verboden** - SAP 467

Ghezien de bevelen ende lasten ghedaen van majesteyts weghe omme te verbieden alle conventicule ende ongheoorloofde verghaedinghen waerdeure de ghemeene ruste belet is gheweest omtrent dezer stede, by nachte.

Omme 't zelve te beschermen ende verhoedene, is by burghmeesters ende schepenen ende raden ghekeurd, ghestatueert ende gheordonneert dat me nvoortan, ten wederroepen houden zal nachtwake.

Aldaer een yeghelyck daertoe vermaend zynde, ghehouden werd in persoon te commen ende te presenteren, ten ware by behoorlycke reden, in tyden ende wylen te doen aen baillyu ofte aman, ten minste een heure oft twee voor den neghen ende te zenden eene souffisanten ende ydonen (*geschikte*) man van goede name ende fame, wezende goed catholyck ende de roomsche religie vorenstaende, up de boete van 3 pond parisis die bevonden wierde contrarie doende.

Tot welcke wachte men daghelyckx daertoe vermanen zal by den ghonnen danoff last hebbende 4 mannen uut elcken pavilloene mits dat zy bekend zyn goede onderzaten ende subjecten van conynclycke majesteyt ende kynderen van de oude catholycke roomsche kercke ende religie, daer toe zy alvoren ghehouden werden ten dien fyne den behoorlycken eedt te doene voor de wet, ter camere.

Ende overzulcx omme danoff bequamen toeghanck te hebben, dat alle de ghonne die in willen zyn ende ghewilich omme den voornoemden eed te doene ten volcomminghe van het voorseyde, is dat zy hemlieden presenteren binnen de derden daghe te camere, omme aldaer alle goede ende ghoedwillighe opgheteekent ende gheinrolleert te zyne, daertoe de wet haer voughen zal nuchtens van clocke achte tot 10 heuren ende naer den noene van clocke twee tot den 4 heuren.

Die daer naer vermaend zyn met andere maer dat den tour omme commen zal, waken zullen 16 in ghetalle, gheassisteert met een hooftman uutten collegie van wetten ende raden metsgaeters elcke nacht een vander bailliu, aman ende dienaers, van clocke neghen en half totten vieren inden nuchterstond.

Waertoe de ghonne onghestoffeerd synde van wapenen ende gheweer men hemlieden bheoorlyck stoffeeren zal van ghoeden ende souffisanten gheweire omme den nacht daarmede te wakene. Lastende een yeghelyck 't zelve te laeten ter plaetse daer toe te ordonneeren op ghecorrigeert te zyne van diefte mits bevonden zynde 't zelve huuswaerts ghedreghen 't hebben.

Actum ende ghepubliceert den **1 september** xvc lxvii

De hoppe

In 1567, het jaar na de beeldenstorm die de Westhoek onderste boven zette, **mislukte de hommeloogst.**

De hoppeprijs verdriedubbelde omzeggens in vergelijking met het hongerjaar 1566.

Het gewas was zo gering dat koning Philips II, bij briefve uit Brussel op **20 september** gedagtekend, verbood eenige hoppe uit het land te vervoeren.

In 1573 verkocht men 100 pond aan 20 pond parisis of 32 ½ frank.

In 1574 aan 18 pond 10 schellingen of 28 ½ frank.

In 1575 was nogmaals de uitvoer verboden bij koninklijk bevel op 4 juli te Antwerpen uitgegeven. De prijs klom tot 8 pond 8 sch. Parisis dat is omtrent 18 frank.

Twee jaar nadien gold de hoppe 9 pond parisis.

Die prijzen, bij de hedendaagse weerde vergeleken, komen onbeduidend voor, maar de lezer vergete niet dat de weerde van het geld sedert drie eeuwen merkelyk gedaald is.

Op de 20ste september 1567 er een ordonnantie van Margaretha van Parma die verbiedt dat er hop, gezien de mislukte oogst omwille van de droogte, uitgevoerd wordt.

We vonden deze ordonnantie in de 'Placcaten van Vlaenderen'.

ORDONNANTIE SCÖNINCX ÖNS GHEDVCHTS HEE-
ren, waerby verboden ende gheinterdicert wordt, een jeghelick eenighe hoppe,
uyt de Landen van herwaerf-auer te voeren oft transporteren, i'sy te watere oft
te lande: op peine &c. Ghegheuen te Bruessele, den xx. Septemb. M. D. LXVII.

Letterlijk staat er:

Onsen Lieven ende ghetrouwen die president ende lieden van onsen Raede in Vlaendren, saluyt ende dilectie

Alsoo overmidts de groote drooghte des Zomers van desen jeghenwooridghen jaere, 'tghewas vander hoppe, vanden zelven jaere in onse landen van herwaertsover seer qualicken gheraect is: ende daeromme van noode sy in de selve landen te behouden, soo luttel hoppen als aldaer is, om daarmede bier te brouwen tot ghebruyck ende laefnisse van onse eyghen ondersaten, Zoo eyst dat zij verbiedt ook maar enighe hop uit te voeren tot Baemisse int jaer vyfthien hondert achtentzestich naestcommende, dat alsdan byder gratie Godts daarvan meerdere abundantie herwaertsover sal moghenwesen.

Om gefoefel te voorkomen stelt men ook

... ende ook inde brouwels vande voorseyde bieren eenighe dinghe te doen, daerinne niet behoorende oft dienende, daarvan de sommighe der menschen lichamen schadelick oft hynderlick moghen syn, ende daeruyt hier naemaels vele zieckten zoude moghen spruyten....

Om één en ander 'te remediëren' wordt onder andere het volgende verboden:

... verbiedende ende interdicerende voorts meer allen brouwers, hueren dienaer, knechten ende anderen, inde brouwels oft inde voorseyde bieren eenighe andere dynghen te doen oft minghelen, ten ware met oorlof ende consent vande officieren, wethouders oft waerdeerders daertoe ghestelt, de welcke eerst ende alvooren hen informeren zullen vande medeceynen ende lieden hen dies verstaende, oft zulcke dynghen der menschen lichaemen hynderlick zoude moghen wesen...

*We gaan weer te rade bij **Adrianus van Meerbeeck** om te kijken hoe de hertog Alva – de duc Alva - de zaken te Brussel aanpakte.*

Den voorseyden hertoge van sijne saken ende meyninghe geheelyck wat stil gehoduen hebbende, heeft voor't eerste doen vangen twee persoonen – den eenen Caelenbroot genoemd die te Brussel was ende den anderen by toenaem Straelen die 't Antwerpen was.

G. VAN EGMONT EN HOORN GEVANGEN

Siet hier hoe Ducdalf syn tanden
Wet op dese neederlanden
En vertoont syn valsche hert
Soo haest als hy meester wert
Egmondt Hoorn sonder schromen
Doet den Bloethont by hem komen
Om te raden hoe men t' landt
Sou verlossen van den Brandt

4

Sy dan hier als Edel Graven
T'samen voor den Coningh slaven
Wanckel baer en als een bies
Nochtans Heeren van het Vlies
Hy neemt van hen haer geweeren
En doet dese Helden leeren
Dat veel beter wyfen raet
Is als wanckelbare staet

De Graven van Egmont en Hoorn om de voorsprake en verdedinge van't gemeene best der Nederlanden in des Konings hoogste ongenade vervallen, worden op de aankomst van den Hartog van Alva, onder schijn van de gemeene saaken te helpen betragten, tot Brussel by den selve ten Hove ontboden, en aldaar op het scheiden van de vergaderinge aangerast, en in de gevangenis gebracht, maar de Prince van Oranje dit voorsijnde, had sig uyt het land begeven.

4.

Daer na dede den hertoge ontbieden den Grave van Egmont ende den grave van Hoorne dat sy na den noene ten rade soudén comen – 't welck sy deden – gheen quaedt vermoedende – van hun aenstaende peryckel. Den raedt ghehouden zynde, zyn sy opgestaen om te vertrecken end den hertoge dede die voorseyden twee graven door twee verscheyden deuren uytgaen – in d'eene stont Sancho d'Avile, capiteyn vande wacht vanden hertoghe die den grave Egmondt ghevangen nam, ende in d'andere deure stont den capiteyn Jeronimo de Salines, gouverneur ende castelyn van tport Hercules – die den grave van Hoorne gevangen nam – hoe wel dat de voorseyde graven hen waren daer tegen stellende met woorden ende bewijsinghen oock al door dien dat sy ridders vander oorde waren dat sy onbehoorlyc ende tegen de

privilegien der voorseyder ridderschap aenghetast wierden. Sy moesten nochtans hunne rapieren afleggen ende hen gevangen geven.

Twelck ghedaen zijnde, sondt den hertoghe den grave van Berlaiemont met den grave van Mansfelt aen de hertoginne van Parma om haer het selve te kennen te geven ende dat dit eene vande saken waeren die sijne majesteyt hem bevolen hadde te doen . hy en wilde aen haer tselve te vooren niet te kennen gheven. Hy en hadde de saken eerst becomen.

't Welck hy gedaen hadde ter goeder meyninge, ten eynde dat hy hem alleen soude belasten ende hy alleen sodue verantwoorden vanden oploop ende gheruchte – soo verre daer iet mochte af comen – ende dat sy in gheene opsprake by het volck vallen en soude aenghesien dat sy 't selve moeste gouverneren.

Ook voor dit relaas gaan we luisteren naar **Adrianus van Meerbeeck**:

Den hertogghe van Alba aldus syne saken bestelt ende het garnisoen gheset hebbende rondsomme Brussel ende den grave van Egmont ende Hoorne met noch andere edellieden van mindere qualiteyt in sijne ghevanghenisse ende macht hebbende, heeft eenen raedt van oorloghe opghestelt, die de sommighe ghenoeemt hebben den troublen raedt ende andere den bloedtraedt. De personen die van den voorseyden raedt waren zyn dese, den graven van Barlaimont, den heere van Noicarmes, den licenciaet Jan deVargas; regent vanden raedt van Italien, Adriaen Nicolai, cancellier vanden raedt

van Gelre, Jacques Mertens, president vanden raedt van Vlaenderen, Peeter Arser, president vanden raedt van Arthois, den doctoer Louys del Rio, meester Jan Slasere, raetsheere van den raet van Mechelen, ende Jacques Hessel, raetsheere van den raedt van Vlaenderen, ende den hertoghe selve was president van dien raedt.

Het welck aldus gedaen zijnde men betrock alomme in dese landen ten rechte de ghemeyne personen daermen achterdencken af hadde besmet te wesen met de nieuwe religie.

Men dede daer een deel hanghen, onthoofden ende branden, soo dat die vande religie die hen beschuldicht kenden met honderden, d'een naer Engelandt ende Vranckryck ghetrocken zijn ende d'andere met groote hoopen naer Duytschlandt, verlatende hunne vrienden ende maghen, landt ende sandt, het welck al verbeurt ghemaect wierdt.

22 september 1567 – Boer ontdekt bende bosgeuzen

Roger Blondeau in 'Geuzen in de Westhoek':

'In het najaar van 1567 komt **Jan Camerlinck** van uit Engeland terug naar de streek, waar hij zich **in de Sint-Sixtusbossen** schuil hield. In Engeland had hij met **Jakob van Heule**, het plan besproken van een verzetsgroep te organiseren die naar Poperinge zou optrekken. **Pieter Waels**, een landbouwer uit Houtkerke, zou als **verbindingsman** optreden. Deze was in oktober 1562 na een proces van Titelmans verbannen uit Vlaenderen. Op 22 september tegen de avond trok een landbouwer uit Krombeke **naar de magistraat van Poperinge** om de aanwezigheid van de geuzenbende in de Sint-Sixtusbossen te signaleren.'

Camerlinck heeft naam gemaakt als persoonlijke lijfwacht van Sebastiaan Matte tijdens de beeldenstorm, maar sindsdien heeft hij niet stil gezeten. **Backhouse** schetst Camerlyncks bewogen parcours in de verhandeling 'Beeldenstorm en bosgeuzen in het Westkwartier 1566-1568':

'Jan van de Camere werd te Hondshoote geboren in 1528, waar hij later het beroep van saaiwerker uitoefende. Hij trad in het huwelijk en ging zich in Brugge vestigen, waar zijn vrouw en zijn tienjarig zoontje in 1561 of 1562 aan de pest overleden. Hijzelf zegt in het jaar 1566 tot het calvinisme te zijn overgegaan; maar dat kunnen wij moeilijk aannemen,

aangezien hij in 1568 voor zijn rechters zelf verklaarde al “binnen zes ofte zeven jaren niet en heeft gheweest te biechte, nochte ten heilighen sacramento.”

Hoe dan ook, toen in het jaar 1566 de calvinistische preken in het Westkwartier aanvingen behoorde Camerlynck tot de eersten die ze bijwoonden. Waarschijnlijk heeft hij er zich op een of andere manier laten opmerken, want spoedig kreeg het ‘consistorie’ van Hondchoote hem in het oog en stelde hem voor persoonlijke lijfwacht te worden van Sebastiaan Matte; dit om reden van, zoals hij zelf verklaart, “bystant van wapene van hem thebben, mids dat hy soldaet is”.

*Op de **Ferrariskaart** van circa **1778** zien we dat de Sint-Sixtusbossen vroeger veel uitgestrekter waren, en dus dichterbij Poperinge dan nu het geval is.*

In die hoedanigheid werd hij weldra de meest vooraanstaande figuur in Hondchoote en hij onderhield zeer nauwe betrekkingen met het consistorie en met Sebastiaan Matte in het bijzonder. Als we hem mogen geloven werd hij nochtans nooit lid van het consistorie. Bij het uitbreken van de Beeldenstorm deed de predikant onmiddellijk op hem een beroep: Camerlynck vergezelde hem “als zyne assistent met eens hallebaerd” in de St.-Laurentiuskapel, te Poperinge, Ieper, Lo en Diksmuide. Of hij daarvoor betaald werd weten we niet.

Camerlynck speelde tijdens de Beeldenstorm een belangrijke rol. Als trouw volgeling van Matte bevond hij zich onder het dertigtal Hondchootenaars dat in de nacht van 15 op 16 augustus erin slaagde de stad Ieper binnen te dringen en er de Beeldenstorm op gang bracht. Hij werd ook door de predikant als aanvoerder van een troep beeldenbrekers naar Diksmuide gezonden en hij behoorde hoogstwaarschijnlijk tot de delegatie die aldaar vóór de verbrijzeling door de magistraat werd ontvangen. Nergens zijn sporen te ontdekken dat Camerlynck zelf beelden verbrijzelde. Hij trad steeds op als lijfwacht van de predikant, of als aanvoerder van een groep.

Camerlynck bevond zich niet in het leger van Jan Denys dat in oktober 1566 voor de stad Veurne verscheen, noch in de groep die te Wattrelos verslagen werd, vermits hij “zeer corts naer de brake te Brugghe wierdt ghevanghen ende aldaer in vanghenesse bleef tot omtrent Kerstmesse ter cause van de beeldestorminghe”.

Hij had ook nog een moord op zijn geweten. Hieruit blijkt dat Camerlynck dus niet alleen in het Westkwartier zelf actief was, maar behoorde tot diegenen die (op bevel van de predikant?) de streek verlieten om elders ook aan het breken deel te nemen.

Zo als men weet werd de Beeldenstorm te Brugge verijdeld door een krachtig optreden van de magistraat. Dit verklaart de inhechtenisneming van Camerlynck in deze stad.

Jan Camerlynck werd echter genade verleend en hij werd uit de gevangenis te Brugge ontslagen. Hij kwam omstreeks 3 januari 1567 naar het Westkwartier terug, waar hij in een herberg in Nieuwkerke in contact kwam met enkele overlevenden van de slachting van Wattrelos. Enkel onder hen vroegen hem hen naar Gravelines te brengen, waarin hij dan ook toestemde. Hijzelf vertrok van Gravelines naar Calais, waar hij kontakten opnam met voortvluchtigen uit het Westkwartier.

Korte tijd nadien kwam hij terug naar Hondschoote. Een weinig later vertoonden zich de eerste tekenen van verzet. Camerlynck bevond zich met 25 à 30 man te Steenwerck in maart 1567, brak het huis van de dorpspastoor binnen en plunderde het.

De tijd van handelen bleek echter nog niet gekomen en het Hondschootse consistorie besloot haar 'beschermeling' voorlopig in veiligheid te stellen. In de vasten van 1567 ging Camerlynck met twee andere inwoners van Hondschoote zich in dienst stellen van Hendrik van Brederode in Vianen op aansturen van de predikanten Sebastiaan Matte en Pieter Hazaert. Het drietal vertrok naar Engeland, vandaar naar Zeeland tot ze te Vianen aankwamen, waar ze vier maanden lang Brederode dienden. Camerlynck verbleef nog een tijd in Wezel en kwam daarna terug naar Hondschoote, alwaar hij bij een geloofsgenoot ging schuilen.

Bij zijn aankomst in Vlaanderen stopte iemand een brief in Camerlyncks handen, die geopend werd in aanwezigheid van het consistorie van Hondschoote, onder wie Jan Hallynck, een lakensnijder, en de predikanten Gillis de Quekere en Jan Michiels, opvolger van Sebastiaan Matte. Uit de brief blijkt dat Brederode zelf zeer nauwe betrekkingen had met het Hondschootse consistorie. Dit verklaart misschien waarom tal van Hondschootenaars zich, na de gebeurtenissen van 1566, in dienst van Brederode begaven, in plaats van naar Engeland te trekken.

Op dat ogenblik wist Camerlynck nog niet dat de consistories van Londen en Sandwich en de aldaar verblijvende kleine adel hem uitgekozen hadden als leider van een reeks zeer belangrijke projecten.'

*We laten nu eerst **Blondeau** verder vertellen hoe het de geuzen verging na hun nacht in de Sint-Sixtusbossen:*

'Alle weerbare mannen werden hier de hele nacht onder de wapens gehouden. De volgende dag werd de magistraat van zowel Ieper als Veurne op de hoogte gebracht van het gevaar.

's Avonds kwam Jan de Visch met twaalf krijgslieden naar Krombeke en de 24ste september stuurde de stad Ieper zestig soldaten, de stadsbaljuw, de ridder van Coornhuuze, kasselrijbaljuw Nicolaas Aubin en jonker Simon Uutenhove.

De Sint-Sixtusbossen werden doorzocht, maar ze vonden niemand. De bende was **vertrokken naar het bos van Beauvoorde** bij Steenvoorde.

De Ieperse krijgslieden die door omwonenden waren ingelicht over deze vlucht, zetten de achtervolging in. Ze slaagden er in een 'straetschender' gevangen te nemen; een zekere Jakob Quicke van Elverdinge. Uit zijn verhoor bleek dat de gevluchte groep uit **een dertigtal mannen** bestond, **waaronder de Poperingenaar Winox Tryoen, een gewezen vaandeldrager uit de milite van Jan Denys**, Pieter Waels van Houtkerke, **Camerlynck van Hondschote** - Camerlynck zal achteraf ontkennen dat hij in de Sint-Sixtusbossen aanwezig was; hij verklaart op zijn proces, dat hij zich op dat ogenblik in **Poperinge** verschool, op de zolder van het '**Gouden Leeuwken**' op de Markt smen met Christiaen Nuwelaere, Hans van Belle, Matthieu Cleenwerck, en anderen.

De bende stond onder leiding van Jan Beghin uit Bondues (*gemeente in de buurt van Tourcoing*).’

Men had Poperinge willen aanvallen om zo een steunpunt voor de protestanten te maken voor het geuzenverzet, maar aangezien Van Heule niet was komen opdagen, ging deze aanval niet door. Deze was zelf onderweg aangevallen geweest en van zijn paarden beroofd.’

*Ook **Backhouse** geeft ons zijn visie op het uiteindelijke doel van deze bende bosgeuzen:*

‘Eind september 1567 bevonden zich een tweehonderdtal ‘straatschenders’ in de St.-Sixtusbossen nabij **Poperinge**. Zij wachtten er de komst af van **Jacob van Heide**, een Brugs edelman en geconfedereerde die in Engeland verbleef, om onder zijn leiding de stad Poperinge aan te vallen. Heule liet Camerlynck daarover op de hoogte brengen door een tussenpersoon, waarschijnlijk om tot een ronseling in het Westkwartier over te gaan. De aanwezigheid van Jan Michiels in de bossen wijst erop dat het consistorie van Hondshoote op de hoogte was. Inwoners van het Westkwartier die, na hun dienst bij Brederode, naar Wezel waren getrokken, werden ook verwittigd; zij kwamen rechtstreeks van Duitsland naar het Westkwartier. En het heeft er alle schijn van dat **Brederode** in hoogst eigen persoon een hand in dit project had, of op zijn minst van het gebeuren afwist; twee van zijn officieren, een genaamd Bruxelles, van Rijsel, en Jean Beghin, een der leiders van de Beeldenstorm in Antwerpen, bevonden zich onder het gezelschap.

Het project was dus goed voorbereid: oud-soldaten, twee legerofficieren, een predikant, het geheel onder leiding van edelman Jacob van Heule, zouden **Poperinge** aanvallen. De bedoeling hiervan moeten we niet meer raden: het in het bezit hebben van een strategisch punt was de eerste vereiste voor een degelijke organisatie van het verdere verzet. Voor de zoveelste maal liep het echter mis. Heule daagde niet op. Enkele dagen later ontbood hij Camerlynck in Boulogne en verontschuldigde hij zich voor zijn afwezigheid *dus tegenover iemand uit een lagere sociale klasse!*. Blijkbaar vreesde Heide dat het vertrouwen dat men in hem had gesteld zo diep geschokt was, dat hij zelfs dan een man als Camerlynck, die zeker niet tot zijn stand behoorde, zijn verontschuldiging aanbood. Nochtans wist Heule dat hij op een zó verwoed verdediger van de nieuwe leer kon rekenen. Camerlynck zelf verklaarde bij Heules afwezigheid als diens plaatsvervanger, d.w.z. bevelvoerder, op te treden.

Een zestal weken na de gebeurtenissen te Poperinge kreeg Camerlynck te Hondshoote het bezoek van Pieter Waels, die door Heule was gestuurd. Waels viel onmiddellijk niet de deur in huis en begon vol lof over Heide te spreken om blijkbaar Camerlynck voor Heules plannen te winnen. Daarin slaagde hij dan ook zonder moeite. Dan vertelde Waels ‘hoe dat de voornoemde Heule binnen Vlaenderen gheschicht hadde te commen met eenigh sterck gheselschap omme kerken te rooven ende de priesters ende officiers van justitie doot te smytene’ en vroeg daarbij de hulp van Camerlynck, die uiteraard akkoord was. Enkele dagen later kwam Jacob van Heule naar het Westkwartier en sloeg zijn hoofdkwartier op in Beveren nabij Hondshoote. Wij hebben deze ontmoeting tussen Waels en Camerlynck in detail besproken omdat ze in het geheel der gebeurtenissen die nu zullen volgen zeer belangrijk is, omdat ze niet alleen aan de basis ligt van het vreselijke terrorisme dat nu vier maanden lang het Westkwartier zou teisteren, maar vooral omdat zij aantoonde dat het zogenaamde Bosgeuzenverzet door de kleine adel zelf in het leven werd geroepen.

Deze opmerkelijke samenwerking tussen vertegenwoordigers van verschillende sociale klassen legt dus blijkbaar de kiem voor het ‘terrorisme’ van de Bosgeuzen, die het Westkwartier vier maanden lang zal teisteren.

23 september 1567 – bezoldiging voor nieuwe stadsmilitie

Na de alarmerende berichten over de bosgeuzen besluit Poperinge om 12 extra soldaten in te huren, want de gendarmerie van de heer van La Motte heeft de stad ondertussen verlaten. Het wordt weer een hele klus om het nodige geld te verzamelen:

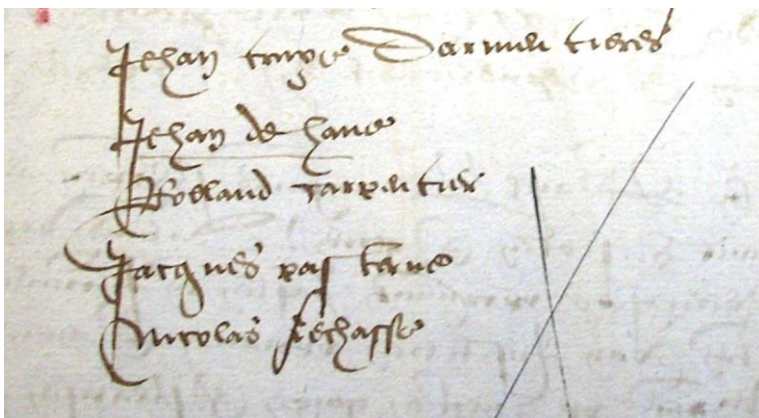
‘Es by bailliu, burghemeesters, schepenen ende raden gheraemt, ghesloten ende gheresolveert dat men voortan – ziende de **daghelycksche opcommende lasten** ende inconvenienten ter assistencie van justicien opnemen ende aanveerden zal **12 mannen** op zulcken gaigen ende salarissen als men **ten minsten pryze** best met hemlieden zal connen accorderen.

Daertoe men **den prelaet van Sinte Bertins**, temporeel heere deser stede, induceren zal, eyst moghelyck, **totter contributie van de helftscheede van de oncosten** van dien, latende d’andere helft betaelen by ommestellynghe *belasting* up ’t gemeente oft anders. Welcken dienst ghedeuren zal **tot paesschen eerstecomende, ten ware dat alhier binnen deser stede eenighe gendarmerye quame.**

Actum xxiii in september lxxvii’

‘Namen van xii soldaten opghenomen by der stede ter assistentie van justicien, up den loon ende gaigen ten advenante van elck soldaet 12 pons parisis de maend, maeckende hemlieden twaelfven elcke maende 144 pond parisis beginnende te loopene den 28 september xvc lxxvii’

We vinden 6 namen van aangeworven soldaten terug:

Jehan Truge
Daermier Triers
Jehan de Hance
Roeland Carpentier
Jacques Pasterne
Nicolas Sechasse
Uit: SAP 467

‘Ter verghaderinghe van de wetten ende raden ghehouden den **21 in octobre 1567 Jan Vander Goosteene** als

refectiemeester gheweyst hebbende van de voorleden jaere is ghetauxeerd over zyn

ordonnancien dieste de somme van xxiiij pond parisis ende ses hondert ponden over zyn extraordinairn dienst

Dheer **Willem Baroen** pbre als bedient hebbende **tcontrollerolleurschap** vande zelve jaere naer dafflivicheyd van zynen vader **Pieter** zelve is ghetauxeerd ter somme van xxij pond parisis

Frans van de Goosteene is gecoren refectiemeester toecommende jaer **Gillis van Simpol** als contrerolleur van de zelve jaere'

Uit: SAP 467

Van Herminghem licht ons in over de klopjacht volgend op het 'bosgeuzenalarm' van 22 september:

'Op den **24 dach van septembre**, 't es nuchtens, ontrent den 8 uren, quam er **een zeker maere**, dewelcke die **van Poperinghe** sonden an myn heeren van der wet *van Ieper*, hoe dat in **het busch van Loo** ofte daerontrent laeghen **zeere veele quaet volck** byeen vergaert, vreesende datter zoude moeghen wat quaets of gheschieden – ende biddende dat myn heeren zouden hemlieden willen bystaen.

Ende corts daernaer, zoo waren alle de wakers ontbooden, dat zy hemlieden zouden versien van cruut ende loot. Ende den hoochailliu met de bailliu van de zaele met zyn dienaers trock naer Poperinghe. Ende **Symon Uutenhove** met alle die wakers trock achter, ontrent den 10 uren ende meest alle de provostknechten trocken met Jorys van Halle ook mee ende noch twee wethouders van der stede reden oock achter, hetwelcke een groot beroerte was in den stede, zoo datter veele volckx ter poorte was om hemlieden te zien vergaderen by de nieuwe muelen buuter de Bueterpoorte.

Ende trocken alzo naer **Poperynghe** ende van daer naer het busch, maer alle het ghebofte was wech gheloopen, maer vonden sommighe hutten die zy braken aldaer zy in laghen, maer en vonden anders niet dan een busse ende een mes dat zy achter ghelaten hadden.

Die van Belle ende Vuerene waren oock in de were op een ander quartier van den busch ende men zeide datter die van Vuerne twee vinghen, maer dit quaet volck nam een ander busch an, treckende naer die berghen, maer die van Cassele vingher drie.'

De mannen van Simon Uutenhove overnachten in Steenvoorde om de dag nadien naar Poperinge te trekken. Op 27 september neemt de magistraat van Ieper het besluit om '...t volck dat wech gheloopen was ter cause van der nieuwe religie ende predicatie, dat zy wederomme commen zouden by redelycke excusen, men zoude ghenadelyck met hemlieden tracteeren - op voorwaarde dat ze de koning en de kerk zouden gehoorzamen - ende voort dat hem niemant en zoude meer vervoorderen te trecken in Ynghelant, als fugityf met eenich goet op lyvelyck ghepuniert te zynne ende alle waghenaers, schyppers ende ander dewelcke het goet zouden voeren, denzelve punincie ende perden, waghens ofte schip verbuert.'

In Frankrijk breekt vervolgens de eerste Hugenotenoorlog uit. Van Herminghem:

'In 't beginsel van de maent van Octobre zoo ghinck een maere hoe dat in Vranckerycke niet zeer wel en ghinck, want men zeide dat de conte Condeit – *de Hertog van Condée* – hadde zeer **veele volckx byeen in Picardiën**, ontrent Soyson, waerom dat men zeide datter veele van de ghevluchte edelen by hem onthielden, ander zeiden dat zy waeren in Loreynen, maer watter waer af was, en wyst men iet zekere, maer altyts zoo warender vele edelen ghevlucht.' *Alva monstert een leger om de plaatselijke katholieken bij te staan.*

In de Lage Landen worden nog steeds voormalige consistorieleden en 'kerkbrekers' voor de rechter gebracht. In Poperinge heeft 'pensionaris' en griffier Jan de Bacher ondertussen het hazenpad gekozen en trekt naar de palts.

Eind september 1567 – zo schrijft Backhouse verder - bevonden zich een tweehonderdtal ‘straatschenders’ in de St.- Sixtusbossen nabij **Poperinge**. Zij wachtten er de komst af van **Jacob van Heide**, een Brugs edelman en geconfedereerde die in Engeland verbleef, om onder zijn leiding de stad Poperinge aan te vallen. Heule liet Camerlynck daarover op de hoogte brengen door een tussenpersoon, waarschijnlijk om tot een ronseling in het Westkwartier over te gaan. De aanwezigheid van Jan Michiels in de bossen wijst erop dat het consistorie van Hondchoote op de hoogte was. Inwoners van het Westkwartier die, na hun dienst bij Brederode, naar Wezel waren getrokken, werden ook verwittigd; zij kwamen rechtstreeks van Duitsland naar het Westkwartier. En het heeft er alle schijn van dat **Brederode** in hoogst eigen persoon een hand in dit project had, of op zijn minst van het gebeuren afwist; twee van zijn officieren, een genaamd Bruxelles, van Rijsel, en Jean Beghuin, een der leiders van de Beeldenstorm in Antwerpen, bevonden zich onder het gezelschap.

Het project was dus goed voorbereid: oud-soldaten, twee legerofficieren, een predikant, het geheel onder leiding van edelman Jacob van Heule, zouden **Poperinge** aanvallen.

De bedoeling hiervan moeten we niet meer raden: het in het bezit hebben van een strategisch punt was de eerste vereiste voor een degelijke organisatie van het verdere verzet.

Voor de zoveelste maal liep het echter mis. Heule daagde niet op. Enkele dagen later ontbood hij Camerlynck in Boulogne en verontschuldigde hij zich voor zijn afwezigheid. Blijkbaar vreesde Heide dat het vertrouwen dat men in hem had gesteld zo diep geschokt was, dat hij zelfs dan een man als Camerlynck, die zeker niet tot zijn stand behoorde, zijn verontschuldiging aanbood. Nochtans wist Heule dat hij op een zó verwoed verdediger van de nieuwe leer kon rekenen.

Camerlynck zelf verklaarde bij Heules afwezigheid als diens plaatsvervanger, d.w.z. bevelvoerder, op te treden.

Een zestal weken na de gebeurtenissen te Poperinge kreeg Camerlynck te Hondchoote het bezoek van Pieter Waels, die door Heule was gestuurd. Waels viel onmiddellijk niet de deur in huis en begon vol lof over Heide te spreken om blijkbaar Camerlynck voor Heules plannen te winnen. Daarin slaagde hij dan ook zonder moeite. Dan vertelde Waels ‘hoe dat de voornoemde Heule binnen Vlaenderen gheschicht hadde te comen met eenigh sterck gheselschap omme kerken te rooven ende de priesters ende officiers van justitie doot te smytene’ en vroeg daarbij de hulp van Camerlynck, die uiteraard akkoord was.

Enkele dagen later kwam Jacob van Heule naar het Westkwartier en sloeg zijn hoofdkwartier op in Beveren nabij Hondchoote.

Wij hebben deze ontmoeting tussen Waels en Camerlynck in detail besproken omdat ze in het geheel der gebeurtenissen die nu zullen volgen zeer belangrijk is, omdat ze niet alleen aan de basis ligt van het vreselijke terrorisme dat nu vier maanden lang het Westkwartier zou teisteren, maar vooral omdat zij aantoonde dat het zogenaamde Bosgeuzenverzet door de kleine adel zelf in het leven werd geroepen.

In ’t beginsel van de maent van Octobre, - zo schrijft Van Herminghem – zoo ghinck een maere hoe dat in Vranckerycke niet zeer wel en ghinck, want men zeide dat de conte Condeit – de Hertog van Condée – hadde zeer **veele volckx byeen in Picardiën**, ontrent Soyson, waerom dat men zeide datter veele van de ghevluchte edelen by hem onthielden, ander zeiden dat zy waeren in Loreynen, maer watter waer af was, en wyst men iet zekere, maer altyts zoo warender vele edelen ghevlucht.

In Frankrijk was de Hugenotenoorlog nu volop aan de gang. Alva vormde een leger om de katholieken aldaar bij te staan.

Hier bleef men nu verder consistorieleden en kerkbrekers voor de rechter dagen.

Op 27 oktober 1567 **wordt een nieuwe greffier en pensionaris aangesteld:**

‘Volghende de requesten ghepresenteert an mynheeren schepenen ende raden deser stede by meester **Jan Mazeman ende Jacob vander Doene** supplierende ter admissie vanden pensionarisschappe ende greffie – es by myne voorzeide heeren gheordonneert dat de voornoemde supplianten by provicie beede bedienen zullen tvoorseide officie den termyn van drie oft ses maenden ter discretie van mijne voorseide heeren met ghelycke autoriteit laste ende ghecostumeerde gaigen zonder dat zy zullen garanderen oft profiteren van pensioenen binnen dien tyde van huerlieden voorschreven dienste

Actum den xxvij ste octobris xvc lxxij’

Uit

Die dag wordt het besluit van 16 februari op de scherpere controle van de ‘vreemdelingen’ in de herbergen ook nog eens bevestigd. Het nieuw samengestelde stadsbestuur probeert mogelijk oproerige elementen zo nog beter in kaart te brengen. Het meest heikele punt blijft echter de plaatselijke lakenhandel. Volgens de magistraat is die door ‘heresie geïnfecteerd’. Het bestuur van de draperie moet dus vervangen worden. De ontslagen bestuursleden van de draperie gaan hier echetr tegen in beroep bij de Raad van Vlaanderen. Op 30 oktober 1567 stelt de magistraat zich borg voor eventuele proceskosten ten laste van de nieuw aangestelde leden van de draperie:

‘Burghemeesters ende schepenen deser stede van Poperynghe hebben belooft te indempneren ende guarranderene gouveneuren van den weifambachte jeghens zekere mannen van der draperie deser stede, nopende kosten van een proces gheintenteert voor myne heeren van den raede in Vlaenderen.’

30 oktober 1567 – **Draperie** - Resoluties A

Burghemeesters ende schepenen deser stede van Poperynghe hebben belooft te indempneren ende guarranderene **gouveneuren van den weifambachte** jeghens zekere mannen van der draperie deser stede, nopende kosten van een proces gheintenteert voor myne heeren van den raede in Vlaenderen.

Folio 141

Het Poperingse magistraat had de gouverneurs van de draperie zelf aangesteld zonder het advies van de drapiers zelf te vragen. Vandaar dat deze hiertegen klacht in dienden bij de Raad van Vlaanderen. Over deze zaak horen we later nog.

Burghemeesters ende schepenen deser stede van Poperynghe hebben belooft te indempneren ende guarranderene gouveneuren van den weifambachte jeghens zekere mannen van der draperie deser stede, nopende kosten van een proces gheintenteert voor myne heeren van den raede in Vlaenderen.

Op 27 november 1567 wordt ook het verbod van 13 april om huizen aan ‘vreemdelingen’ te verhuren herhaald. Bovendien is vanaf die dag voor het aanwerven van nieuwe dienstboden steeds de toestemming van de magistraat nodig:

‘Dat nyemant van nu voorts hem en vervoordere te nemen ofte ontfanghen in heure diensten ende in heure familie eenighe **vremde huusligghers**, cnape ofte jonckwyfve, gheene ceurbroeders ofte ceurzusters zynde zonder ’t hebbende behoirlycke ende suffisante attestatie van heurlieden qualiteyt ende gheloove, dies informerende de heere end wet zo voorseyt es , weghens de verheuring van huusen **aen** de vremdelynghen – op de boete van 20 pond parisis te applicieren ten profytte ende in deelen als boven verclaerst ’t zy de voorseyde cnape, dienstbode ofte jonckwyfve, zo bevonden ware jeghens deser ordonnantie ontfanghen buuten baillie ofte daer binnen.
Actum 27 november 1567’
Uit SAP 467 - Resoluties A – folio 141

Het strikt respecteren van de heiligheid van de katholieke kerkgebouwen is ook een prioriteit voor het nieuwe bestuur:

27 november 1567 - Verbod van door de kerken te gaan met koopwaren – SAP 467
--

Es wel strictelyck verboden by wetten ende raden een yghelick nyet meer te draghene laeckene ofte baye, rauwe ofte andere, ter loye ofte van daer aff, deur eenighe van de drie prochiekercken deser stede up de boete an 10 schele parisis voor elcke sticke ende zo dickmael daer jeghens ghedaen wert.
Te verbeurene by de overtreders van diere, d’eene helft van de boete ten profytte van de beslaeghere, d’andere helft ten profytte van de kercke daer de voorseyde overtreders bevonden werden te deser ghecontraveniert ‘thebbene.
Ende in ghevalle de overtreders van dese, onbejaerde kynderen waeren, ’t zy knechten ofte dochterkins, zo zal men de voorseyde boete verhalen up de vadere ofte moedere, meesteren ofte vrouwen, van waer de kynderen ghezonden zyn.
Vanoff beslaeghers werden: dienaeren van de camere, dienaeren van de heere ende ommeloopers voorzitters.
Actum 27 november 1567

27 november 1567 – Overdrachten – SAP 467 - Resoluties A – folio 141
--

Ter resolutie ende sententie van burghmeesters, schepenen ende raden deser stede –
es van wegghen de heere ende voornoemde wetten ende raeden wel scherpelic van nieuws gheinterdiceert ende verboden
de overdraghemeesters voortan eenighe schepen op te windene breedere ofte meer ghelaeden zynde dan met een yckyngh last
waertoe de schippers expresselic ghehouden werden te betooghene pit ofte naghele eer anderstont haerlieden schepen opghewonden werden

interdicerende ende strictelick verbiedende alle schippers de voorseide overdraechmeesters te terghen ende op te doen wyndende breeder last dan van een yckinghe zo voorseid es op de boete van ix pond parisis een derde ten proffyte van de heere,
't ijde derde ten proffyte van de voorseide overdraechmeesters
ende tlaeste derde ten proffyte van de ghene die te desen zullen ghecontraviert ende daerjehens ghedaen hebben
Actum de voorseide xxvij in november lxvij

27 november 1567 – Vreemde bieren dienen gepekeld - Resoluties
--

Is gheordonneert by wetten ende raeden
dat nyemand voordan zal moghen indoen noghte vut der stede laeten voeren
vremde vutlandsche bieren
zonder die eerst over de brenghene ter gaugie ende te vutvoerene te laeten en doen pekelen
by **Pieter Ghonde** ordinaire gaugierdere deser stede zoo men gheconstumeert is te doene de wynen
Op de boete van iij pond parisis te verbeuren by den deffaillant van elcker tonne
Het een derde ten proffyte vande heere, tweede 't derde ten proffyte van de aenbringhere
ende tlaetste derde ten proffyte van de kercke van Ste. Bertins
Actum ten daeghe als boven

27 november 1567 – Issuwe van de keurbroeders – SAP 467 - Resoluties A – folio 141
--

Issuwe van de cuerbroeders die sedert meer dan zes weken afwezig zijn van de stad
Es by burghmeesters, schepenen ende raeden gheresolveert ende ghelast dat alle die henlieden met huusghezinne hebben gheabsenteert ende afghezeten zyn buuten deser stede ende districte van Poperinghe,
boven ende meer dan zes weken tyds, binnen veertigh daeghen naer de publciatie van dese, overbrynghen eenen staat van huerlieden ghoedinghen by de thresorier,
naer dat zy de afschedene ende vertreckene, gheghoet waeren,
betaelende in handen van de zelve thresorier de pennynghen van de issuwe der stede toestaende als naer rechte ende oude costumen, ofte by ghebreke van dien zal men dezelve issuwe innen up de ghoedinghen van de voorseyde absente ende afghezetene, omme der stede ghenough te doene.
Actum xxvii de van novembris lxvij

Het issuwerecht kwam er op neer dat de stad, bij het verlaten van de stad door één van haar inwoners een bepaald percentage van de waarde van de goederen van die inwoner mocht innen. Dit recht had Poperinge reeds vroeger verworven en de 'issuwe' werd dan ook gezien als één van de inkomsten voor de stad.

Ook dit besluit wijst op het vertrek van verschillende geusgezinde burgers uit Poperinge. Het volgende besluit probeert de eerbied voor de katholieke religie te bevorderen.

We krijgen op deze dag ook een besluit rond de herinrichting van de markt te Poperinge en men gaat zelf over tot het opmaken van een nieuwe keure voor de schoenmakers en de leertouwers. Daarna volgt er een verkiezing van de 12 mannen van de draperie. Waarschijnlijk was het hier ook nodig om de geusgezinden te elimineren.

Het magistraat van Poperinghe besluit dat van nu voort an de 12 mannen van de draperie, eerst ende altooren ghecooren zynde by de gouverneuren van derzelve draperie ende weifambaghte, daernaer zullen moeten gheconfirmeert ende gheaggreeert werden by myne heeren van de wet, mids doende eedt zoowel als andere by ceuren ende statuten in officien ghestelt.

Volghende der electie van den 12 mannen van de draperie, ghedaen by den gouverneuren vanden weifambaghte naer coustume, omme den jeghenwoordighen jaere xvc lxxvii tot der renovatie van den toecommende jaere lxxviii, zyn dezelve 12 mannen gheconfirmeert by burghmeesters ende schepenen deser stede, lastende hemlieden eedt te doene binnen den derden daghe naer de publicatie van desen, ende zyn dezelve 12 mannen de personen naervolghende:

Robert Borry, Gheleyn Staessen d'oude, Jacob Doom, Jacob Wydood, Jan Adaem, Clays Beke, Willem de Vos, Willem van Bevere, Joos Vander Maerle, Clays Pacquet, Pieter Peerboom, Jan Tryvere.

Ghestatueerd ende verboden by den heere, wetten ende raeden, dat voordan de vercoopers van broode, craecke, coucke, taerte, ghebrande wyne, tryacle, ende derghelycke waeren, ofte andere coopmanschepe nyet meer en zullen staene met heurlieden stalberden, waere ende coopmanschap **onder** 't looyhuus ende voor de halle, deser stede, langhes de huusekens van diere, op vrydaeghen ende andere ordinaire marckdaeghen

Dat up de boete van xx schele parisis soo dickmael daer jeghens ghedaene wert, te profytte van St. Bertins kercke.

Vanaff beslaeghers werden den heere ende zyne dienaere

Ende te fyne de voorseyde vercoopers van broode ende andere coopmanschepe weten waer zy hunlieden vente ende voorstellinghe voordaen doen zullen,

zonder te doene belet ende empechement der waeghenen die ter plaetse daer zy tot noch toe hebben ghestaen, nootzaeckelick moeten passeren, mitsgaders andere inconventienten, zijne voornoemde heeren roerende,

zo zullen van nu voort an de zelve vercoopres van broode, ghebrande wyn ende ghelycke coopmanschepe, up vrydaeghen ende ordinaire marcktdaeghen te voughen te staene ende heurlieden coopmanschap voort te doene **langhes den meur van Sint Bertins kerckhof** beghinnende van den inganck te kerckhove, 't ende van **de Vlamynckstraete** rechtover den **Coornemarckte**, ende van daer voorts langhes den meure beghinnende van den kerckhove naer den middelstechele van den voorseyden kerckhove.

Ende zullen 't eynde van de voorseyde vercoopers van broode ende ghelycke coopmanschepe, staen met heurlieden stalle, deze die tot nu toe jeghens de voorseyde kerckhofmeuren

ghestaen hebben met yzere wercke, naeghels, taetsen, oude schoenen, ende derghelycke coopmanschap.

Allen naer beschickte van mannen daertoe gheordonneert, die de voorseyde plaetsen zullen designeeren, die in alles zullen moeten gheobediert werden, up de pene ende boete als boven Actum 27ste novembris xvde lxvii
1567

Na het herschikken van de markt gaat men zelf over tot het opmaken van een nieuwe keure voor de schoenmakers en de leertouwers.

27 november 1567 – **Cuere ende statute van de schoemaeckers ende leirtauwers**

Ceure ende statuyt noopende tambacht van de schoenmaeckers ende leirtauwers

1

Op de volghende zeker requeste gheputeert aen de burghmeesters, schepenen ende raeden deser stede bij ende van weghen de gouverneuren ende meesters schoemaeckers deser stede, vertooghende hoe dat voor t'breken ende afwerpen van de beilden ende aultaeren binnen de kercken ghedaen, **den aultaer van St. Crispin ende Chrispian** gheheel ende al ghedestruert ende te nieten ghebracht is, soo dat bij dien den goddelicke dienst vercrancht ende achter ghelaten is ten grooten leet wesen van de voorseyde supplianten, ende ten fine zij den selve aultaer

wederomme zouden moeghen opheffen ende repareren ten dienste van de heere en zijne heylighen, soo die te vooren ghedaen heeft gheweest, oock gheneghen ten oorboore ende proffiete van de ghemeente deser stede, ten fine zij aende schoemaeckers niet ghefraudeert nochte eenichsins te cort en werden ghedaen int coopen van haerlieden schoeden, soo hebben burghmeesters, schepenen ende raeden voorseyt, gheneghen ter requeste van de voorseyde supplianten tot onderhoudenisse van de goede politie int voorschreven ambacht, gheconfirmeert ende aggreerende midts desen bij satuitte ende ordonnantie op t'versouck van de voorseyde supplianten de naervolghende poincten ende artikelen //

Alvooren dat geen schoemaecker, wynckel houdende, ende nieuwe schoenen maeckende, en vercoopende sal moeghen oude schoen maecken, lappen ofte vercoopen op de boete van iij pond parisis telcken reyse ende soo dickmael hij bevonden wert contrarie doende t'appliqueren de selve boete in drye deelen, t i-ste ten proffiete van de warrandeerders, die danof beslacht doen sullen, 't ij ten proffiete van de aultaer, T' derde ende laste deel ten proffyte van de ghemeen en aermen

2

Ten tweeden dat geen ouden schoemaecker ofte lappere, wye hij zij, sal moeghen nieuwe schoen maecken ofte vercoopen op ghelicke boete van iij pond parisis, soo dickmael hij bevonden wert te desen bejegenen, die te applicueren als boven, wel verstaende indien eenighe oude schoemaeckers ofte lappers nieuwe schoen maeckten cleene ofte groot, weerden ghehouden op dobbel zoolen te legghen vooren ende achtere oude lappen

3

Item soo wat schoenmaecker van nu voortan sal willen wynckel stellen, ende nyeuwe schoen maecken ofte vercoopen, ceurbroeder zijnde, sal ghehouden zijn te betaelen ten proffiete van de voorseyde aultaer eer hij wynckel stelt – iij pond parisis ende IIII deniers parisis de weke van keerseghelde

4

Item alzulcke schoenmaeckere vremde zynde ende gheen cuerbroedere, zal gheven te profytte als vooren VI ponden parisis ende iiij deniers parisis de weke van keersgelde

5

Item so wie hem zal stellen om te schoelappere ofte wynckel stelen omoude schoen te vercoopene, cuerbroeder zynde, die zal betaelen te probytte van de oulaere, aleer hy zal lappen ofte wyncke lstellen om oude schoen te vercoopen XXX schellingen parisiis ende II deniers parisis voor keersegheld de weke.

6

Item alzulcke vremde zynde, commende alhier ende wynckel stellende om oude shcoen te vercoopene, zal altooren beaelen te profytte van de oulaere III ponden parisis ende vier deniers parisis in keerseghelde te weke.

7

Item soo wat persone voortan het ambacht doet van leertauwer ofte swarten, ende oock wynckel stelt ceurbroeder zijnde, sal alvoren ghehouden zijn te betaelen in proffiete van de aultaer ende den ambachte iij pond parisis ende vier deniers parisis te weke van keersegelt

8

Item alsulcken persone vremde zijnde ende geen ceurbroeder zal ghehouden zijn te betaelen ten proffiete als voren – vj pond parisis ende IIII deniers parisis de weke voor keirsegheld.

9

Item waert bij aldien dat den tauwere ofte swarter van leere de schoemaeckers schaede ofte grief dede in zijnen leeren, sal ghehouden zijn danof den schoemaecker te recompenseeren ter discretie van de warrandeerdere.

10

Item soo wat meester schoemaecker aen sal nemen eenich leerlinck om het ambacht van schoemaecker te leeren, sal gheven ten proffiete van het aultaer en den ambachte ten aencomen xij schele parisis, die hij op den leerlynck sal moeghen verhaelen

11

Item soo wat oudt schoenmaecker ghelicken leerlynck aennemende omme te leeren schoelappen, ofte oude schoen vercoopen die sal betaelen ten proffiete als boven ghelicke 12 schele parisis die hij sal moeghen verhaelen op zijnen leerlinck.

12

Item alle meesters leirtouwers ofte swarters leerlynck aennemende om het touwen ofte swarten te leeren, sal betaelen ten proffiete als boven 12 schele parisis te verhaelen op den leerlinck soo voorseyt is.

13

Item dat alle cnapen ende leerlynghe van de voorschreven ambachte, tzij van schoemaecken, schoelappen, leirtouwen ofte swarten alle werckende, werden ghehouden te betaelen voor keerseghelden ij schele parisis de weke.

Item zoo wat personen in ghebreke werden ende refusanteden de voorseyde boete, vrijgeld ofte keersegelt te betaelen, soo salmen de selve op hemlieden innen bij heerelicke innynghe ende executie, met verbodt van hemlieden ambachte, tot anderstondt zy de bevolene pennynghen sullen betaelt hebben ende indien zij dies verobedient waeren sullen de selve in stricte vangenisse gheleyt werden, volghende d'oude ceure ende costume tot dat zij ter cause voorschreven sullen te vollen ghedaen ende betaelt hebben

Actum den xxvij 9bris 1567

En ghepubliceert den lesten 9bris 1567

28 november 1567 – **De Wilde Geuzen** – Pauwel Heindericx

Den oversten van eene bende Wilde Geusen was genaemt **Jacob van Heule**. Hy was geboortich van Brugge, uut een seer edel geslachte.

Op den **28ste november 1567**, is dien aenleyder getrocken **uut den bossche van St. Six** naer Houtkercke, ende hy heeft met sijne bende gedrongen in 't huys vanden pastor, meester **Diederyck Bentin**, ende nae dat ze genomen hadden alles dat sich daer bevont, gaven sy dien geestelicke veel slagen, sneden hem eene oore af, trocken hem de cleederen uut die hy aen 't lichaem hadde, ende lieten hem in die gesteltenisse half dood liggen.

De Geusen deden dit uur vraecke om dat hy eenige heretiecken liet vervolgen. Nietjegenstaende de vrede tormenten die den voornoemden pastor hadde moeten uutstaen, was syn yver daer door niet vermindert, ende om dat hy naer dit geval noch verdere vervolgingen jegens de heretiecken dede, zijn de wilde Geusen op den lesten dagh van december, van 't selve jaer, 't sijner woonste ingeruckt hen hem op 't lijf gevallen, ende sy hebben hem de handen ende voeten afgecapt, ende naer dat ze sijn lichaem bovendien met noch een en twyntigh andere wonden doorboort hadden, lieten sy hem alsoo in sijn bloedt badende liggen.

Een half ure daer naer is hy overleden, ende wiert by den deken van Poperinghe, by een grooten toeloop van volck, op den 2de januari daer op volgende, begraven.

*Enkele dagen later, zo schrijft Blondeau, trok men vanuit het hoofdkwartier van Van Heule op de hagedoorn naar **Henri Turcq**, de pastoor van Oostkapel, die enkele honderden meter verder woonde. Ze drongen binnen langs een venster en molesteerden de zuster van de pastoor die om hulp riep. Men had het mens zodanig afgerost met een stok dat zij een arm gebroken was. Daarop maaktem en zich meester van de pastoor en dreigde hem op te knopen als hij weigerde zijn geld af te geven. Omdat de man niet meteen reageerde sleepte men hem naar het bos, waar hij zonder veel complimenten aan een boom werd opgehangen. Het koord brak en bij een tweede poging was het de boomtak die afknapte. Woedend om die tegenslagen brachten zij de priester terug naar de pastorie, maar vooraleer het huis binnen te gaan sneed men hem zijn beide oren af en maakte men zelfs aanstalten om hem te ontmannen tot één uit de bende zich daartegen verzette. Zij zetten de pastoor in een hoek, doorzochten de pastorie maar vonden niets van waarde.*

2 december 1567 – Willem de Snepere mag herberg houden – SAP 467 - Resoluties

Gheconsenteert **Willem de Snepere** wyn ende bier te venten tzynen huuse – teecken vut te stekenen – hostelerie te houden, mids den onderhoudene van de statute van bedden, logiste ende andere naer de inhoudene van de ordonnancie te dien fine.

Actum ter camere present burghmeesters ende schepenen – den ijde december xvc lxxvij

3 december 1567 – De Wilde Geuzen
--

Op 3 december, zo schrijft **Blondeau**, trokken gerechtsdienaars van Jan de Visch naar Houtkerke om de 51-jarige timmerman Jakob de Deckere, genaamd Oedolf, te arresteren.

Enkele rebellen, onder wie **Jan Camerlynck**, hadden zich in het huis van Oedolf verscholen en toen de gerechtsdienaars verschenen werden ze meteen op pistoolschoten onthaald. Zij maakten rechtsomkeer, maar werden verder beschoten. Philippe Dentaire, Hans de Wynt en Willem Kynt werden ter plaatse doodgeschoten. Op de 12 december 1567 werd het magistraat van Poperinge door die van Ieper verwittigd dat er grote hoeveelheden vuurwapens in de streek werden uitgedeeld.

15 december 1567 – Keuren **draperie** – SAP 470

Item is bij ordonnantie van de burghmeesters, schepenen ende raeden een ieghelic drapier deser stede verbooden ende gheinterdiceert bij hemlieden te houden inde haerlieden huusen eenighe cammen buutten de statuuten ende ceuren van der draperien deser stede ghemaect op de boete van vj pond parisis ende de verbeurte telcken reyse de selve cammen bevonden worden danof de repartitie ghedaen wert in drye deelen, teersten den aenbringher ofte officieren danof t beslachdoende, t'ijde den heere, t'ij den ghemeene aermen, ordonnerende danof toesicht te nemen ende tbeslach te doene de gouverneurs van het weifverambacht ende van de rauwe perse, omme bij advyse van de voorseyde gouverneurs van de weifambachte en twaelf man van de draperie den xv xber 1567 ondertekent J. Mazeman

19 december 1567 – **De brief van de gouvernante**

Op de 19de december 1567 werd deze brief aan de magistraten van Cassel, Steenvoorde, Bourbourg en Poperinge gestuurd. (De Coussemaeker)

Tres cher et bien aimé,

Il est venu à nostre cognoissance comme environ la fin du mois de novembre passé seroit advenu que dix ou douze personnes seroient de minnickt venuz au logis du **curé de Houtkercke** en la chastellerie de Bergues St-Winoc, ete après l'avoir spolié et la maison de tous ses meubles, loy auroient couppé l'aureille dextre et luy faict diverses injures, battures et molestations et que bon peu de jours, après les mesmes on aultres auroient esté au logis du curé de Oostcappel, eu la mesme chastellerie, lequel ils auroient prins et mené en un bois tout près de là, le menachant de le pendre pour le contraindre à déclarer ou estoit son argent et que après l'auroient ramené en son logis, ou ilz auriont prins et desrobbé tous ses meubles, tant argent comptant que aultres biens, à leur plaisir, et ce faict, le mené derechef hors la maison et luy coppé ses deux aureilles, - *zijn twee oren* - abandonnant avec cela ledict curé, selon que cela et quelquesaultres insolences, et résistences faicte aux gens du souverain de Flandres par gens de ceste qualité verrez amplement par deux informations jointes à ceste, choses nullement comportables, ains dignes de fort grande demonstration et punition exemplaire, qui pourroit attrapper lesdicts malfaiteurs ou aucuns d'eulx.

A quelle fin nous vous ordonnons de par le Roy, monseigneur, très expressement et acertes, de faire faire toute diligence et devoir possible et de ceulx desdicts ou semblables malfaiteurs que porrout tomber entre vos mains faire la justice et chastoy que méritent tant de crimes si énormes et execrables.

En quoy, oultre l'acquict du deu de vostre office, ferez chose très agréable, à Dieu et à Sa majesté.

De Bruxelles – de XIXde jour de decembre 1567

De twee brutale overvallen op de pastoors van Houtkerke en Oost-Cappel hadden ook in de hoogste regionen indruk gemaakt. Ook de Poperingse officieren wilden de jacht op de Wilde geusen verder zetten.

20 december 1567 – Joris van Ackere - ontfangher – SAP 467 - Resoluties A

Jooris van Ackere, burchmeester van de commune, es by burgmeesters ende schepenen ghetaxeerd ter somme van hondert veertich ponden parisis ende dat van den ontfanck by hem ghedaen van de nieuwe augmentatie van assyse midsgaders bryckerie, teghelrie ende schallerie vanden eersten november lxxvj tot den xix december xvc lxxvij ende oock vanden assistentie die hy ghedaen heift den refectiemeesters

Aldus ghetaxeerd den xxde december lxxvij

Pieter Ellieul voor de assystentie by hem ghedaen den burgmeester voornoemde int rekenen ende schryven vande voornoemde rekeninghe es ghetaxeert voor den jaer ende de twee daer vooren tot ter some van xx pond parisis

Actum als boven

21 december 1567 – Beenhouwers – SAP 467 - Resoluties A

Gheordonneerd ende ghestatueerd by burghmeesters, schepenen ende raed deser stede dat nyet jeghenstaende de xxste articule vande ceuere van officieren van de beeke ofte ander ter contrarie van dese ghewaeghende van nu voordan alle vremde vleeschvercoopers van buuten commende zullen moghen vercoopen huerlieden vleesch, doende huerlieden voordsien ende rente **op tVroonhoff** streckende vande vanghenesse langhs den muere vander proostie naer de nyeuwe maert

behoudens dat de zelve vleeschvercoopers van buuten, hemlieden zullen reguleeren, schicken ende verbonden zyn in de warandatie van huerlieden vleessche

Cuere, ende verbande dies conforme zo wel als dinsetene beenhauwers deser stede

Actum den xvde in december xvc lxxvij

Ghepubliceert den 21 december 1567

25 december 1567 – Kerstmis van de Wilde Geuzen

Rond kerstmis, *zo schrijft Blondeau*, kwam de mare dat de kerk van **Steenwerk** in brand gestoken was en op 31 december trok Camerlynck en zijn geboefde opnieuw naar Houtkerke, met de bedoeling de verminkte pastoor te doden.

De geuzen drongen de kerk binnen, maar aangezien ze de pastoor daar niet vonden, trokken ze naar de pastorie, waar ze ruiten en vensters stuk sloegen om binnen te geraken. De pastoor liep naarbuiten en sprong in de hofgracht. Daar stonden echter enkele kerels klaar om hem op te vangen. Hij werd tegen de grond geworpen en met knuppels geslagen, armen en benen gebroken en tenslotte de schedel ingeslagen.

De pastoor bleef dood liggen.

De geuzen zelf vertrokken naar Leisele waar ze onderdak vonden bij Lampson van Stavele.

Baron Rassenghien, gouverneur van Rijsel had op de 28ste december van Alva de opdracht gekregen de vertegenwoordigers vande zeven kasselrijen van het Westkwartier samen te brengen te Ieper. Men ging zich beraden welke maatregelen men kon nemen tegen de bosgeuzen. Ook Poperinge was uitgenodigd.

Maximiliaan Vilain, baron van Rassenghien, werd in 1561 benoemd tot opperbaljuw van Aalst en Geraardsbergen. In 1566 werd hij aangesteld tot gouverneur van Rijsel, Dowai en Orchie. Op 23 januari 1576 werd hij benoemd tot lid van de Raad van State en hoofd van de Raad van Financiën. In deze laatste functie was hij de opvolger van Filips van St.-Aldegonde, heer van Noircarmes. Rassenghien bleef een loyaal dienaar van Filips II.

